

Literatuurverkenning overstap vso-mbo

Bron:pixabay.com

Jeugdzorg

Hogeschool
van Amsterdam

Kansrijke
Schoolloopbanen

Hogeschool
van Amsterdam

Literatuurverkenning overstap vso-mbo

Colofon

Auteurs

Anke Boerema, Marije Voorwinden, Daphne Wiersema, Leonieke Boendermaker

Afdeling

Lectoraat Jeugdzorg, Hogeschool van Amsterdam, Kenniscentrum Maatschappij en
Recht

Datum

April 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. INLEIDING	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Project verbeterde overstap Amsterdam	5
1.3 Methode.....	7
2. KNELPUNTEN OVERSTAP VSO-MBO	16
2.1 Cluster 4 leerlingen	16
2.2 Knelpunten in de overstap vso-mbo.....	16
3. ADVIEZEN VOOR DE OVERSTAP VSO-MBO	20
3.1 Samenwerking vso en mbo	20
3.2 Noodzakelijke kennis en expertise in mbo en vso	21
3.3 Samenwerken met ouders/verzorgers.....	25
3.4 Ondersteun jongeren bij de aanmelding en intake	26
3.5 Aandacht voor begeleiding bij stage en overgang naar werk.....	29
3.6 Borging op bestuurlijk niveau	31
4. TRANSFERCOACHING	32
5. LOOPBAANORIENTATIE EN -BEGELEIDING	34
6. CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN	38
6.1 Cluster 4 leerlingen	38
6.2 Voorwaarden, knelpunten en elementen voor een succesvolle overstap	38
6.3 Belangrijke elementen van LOB	40
6.4 Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches	41
6.5 Discussie/aanbevelingen	41
LITERATUURLIJST	44

Samenvatting

De overgang naar het mbo is voor veel jongeren een kwetsbaar moment in de schoolloopbaan, ook voor jongeren uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso). Studenten die instromen vanuit het vso, switchen iets vaker van opleiding binnen het mbo en behalen minder vaak een diploma. Het vso en mbo in Amsterdam hebben de handen ineengeslagen om de doorgaande ondersteuningslijn tussen vso- en mbo-instellingen binnen het samenwerkingsverband te verbeteren. Deze literatuurverkenning is daar een onderdeel van. Het doel is om zicht te krijgen op wat er op basis van eerder onderzoek al bekend is over de overstap van vso-leerlingen naar het mbo. De literatuurverkenning geeft inzicht in: Kenmerken van de vso-doelgroep; specifieke behoeften van deze doelgroep in een overstap naar het mbo.

- 1) Voorwaarden en elementen voor een succesvolle overstap voor vso-leerlingen naar het mbo.
- 2) Belangrijke elementen van LOB
- 3) Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches.

Deze verkenning is gebaseerd op 31 studies, gepubliceerd tussen 2012 en 2024. Het gaat om uiteenlopende soorten onderzoek: zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek en ook literatuuroverzichten. Er komen uit de (gevonden) literatuur diverse knelpunten naar voren. Deze betreffen o.a. de structuur op het mbo, de samenwerking tussen vso-mbo, de aansluiting van het vso op het mbo en knelpunten rondom de intake en de aanmeldingen. Adviezen richten zich op het vergroten van de professionaliteit en kennis van docenten op het mbo, vanuit het vso meer afstemming en voorbereiding van leerlingen op de competenties die zij in het mbo nodig hebben, elkaars 'taal' leren kennen om de samenwerking te verbeteren, het creëren van een regionaal netwerk, investeren in een 'warme overdracht' en het betrekken van de ouders bij de overstap. Belangrijke elementen van Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) zijn een brede oriëntatie, vraaggestuurd werken en het betrekken van ouders. Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches zitten met name in de werkrelatie die de jongere en de coach hebben. Er zijn al veel kaders ontwikkeld over hoe de overstap tussen vso en mbo versoepeld kan worden, de volgende stap voor het samenwerkingsverband is deze kaders te ontwikkelen en uit te werken in de eigen praktijk. Een aandachtspunt punt hij het lezen van deze verkenning is dat de literatuur zich vooral richt op de overstap tussen vso en mbo en heel weinig literatuur zich specifiek verdiept in cluster 4 leerlingen die de overstap maken.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Het voortgezet speciaal onderwijs (vso) is er voor leerlingen die specialistische ondersteuning nodig hebben, die in het reguliere onderwijs vaak niet voorhanden is (Rijksoverheid, 2023).

Sinds 2003 is het voortgezet speciaal onderwijs onderverdeeld in vier clusters (Roos en Bloem, 2014):

- cluster 1 voor blinde en slechtziende leerlingen;
- cluster 2 voor dove en slechthorende leerlingen;
- cluster 3 voor leerlingen met een lichamelijke of verstandelijke beperking;
- cluster 4 voor leerlingen met psychische stoornissen en gedragsproblemen.

Onder cluster 4 horen ook de leerlingen die onderwijs volgen bij pedologische instituten en in justitiële jeugdinrichtingen (Roos en Bloem, 2014, Hagen en Marx, 2009).

Instroom vanuit het vso naar het mbo

Ongeveer 3 procent van de gehele populatie mbo-studenten stroomt in vanuit het vso (Regioplan 2023). Recente cijfers van het studiejaar 2019-2020 laat zien dat het aantal leerlingen uit het vso toeneemt in het mbo (Regioplan, 2023). Jaarlijks beginnen er ruim 6.000 studenten met een vso-achtergrond aan een opleiding in het mbo. Ruim 3.500 van deze studenten doen dat aansluitend op het vso (directe instroom van vso naar mbo), een groot deel van de studenten stroomt in via een tussenstap zoals werk of een andere mbo-opleiding (Regioplan, 2023).

Het merendeel van de vso-leerlingen die instromen in het mbo komen uit cluster 3 en 4, dit betreft zo'n 95% van de leerlingen die doorstromen naar het mbo (Regioplan 2023, Inspectie van het onderwijs, 2023). In de cijfers wordt er geen onderscheid gemaakt tussen cluster 3 en 4 leerlingen. Studenten die instromen vanuit het vso, switchen iets vaker van opleiding binnen het mbo. Daarnaast behalen studenten uit het vso minder vaak een diploma (Regioplan, 2023). Op niveau 3 en 4 haalt tussen de 66-75% van de studenten uit het vso hun diploma, waar dit op entreeniveau en niveau 2 ongeveer 40% is (Regioplan, 2023).

1.2 Project verbeterde overstap Amsterdam

De overgang naar het mbo is voor veel jongeren een kwetsbaar moment in de schoolloopbaan, helemaal voor jongeren uit het voortgezet speciaal onderwijs.

Voor een succesvolle overstap van vso naar mbo is een doorgaande ondersteuningslijn belangrijk (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Het vso en mbo in Amsterdam hebben de handen ineengeslagen om de doorgaande ondersteuningslijn tussen vso- en mbo-instellingen binnen het samenwerkingsverband te verbeteren. Het initiatief is genomen binnen de stuurgroep PrO/VSO-ROC die opereert vanuit het Samenwerkingsverband vo Amsterdam - Diemen. Gezamenlijk is geconstateerd dat de doelgroep vso een andere ondersteuningsbehoefte heeft, mogelijk leidend tot incidenten op stage en of de klas, uitval en switchen van opleidingen tot gevolg (Werkplan Verbeterde Overstap van Cluster 4 naar het mbo, 2023). Er is een projectgroep gestart die bestaat uit vertegenwoordigers van de vso en mbo-scholen in Amsterdam (Tabel 1). De projectgroep wil analyseren hoe de overstap van het vso naar het mbo voor cluster 4 leerlingen nu vormgegeven wordt en hoe dit verbeterd kan worden. Doel is het proces van de overstap voor de vso-doelgroep (cluster 4) te verbeteren door na te gaan hoe gezamenlijk voor deze groep overstappers een doorgaande ondersteuningslijn georganiseerd kan worden.

Tabel 1. Overzicht projectgroep, klankbordgroep en deelnemende vso en mbo scholen

	Deelnemende organisaties
Projectgroep	ROC Amsterdam (2 medewerkers), IHUB (Altra), Stichting Orion (2 medewerkers)
ROC Amsterdam	MBO Colleges Zuidoost, Zuid, Centrum, West, Westpoort, Noord en Airport.
vso scholen	Orion college (2 vestigingen), Altra college (4 vestigingen)
Klankbordgroep	Gemeente Amsterdam (2 medewerkers), Samenwerkingsverband Amsterdam-Diemen (1 medewerker), ROC TOP (1 medewerker), ROC Amsterdam (1 medewerker).

Daartoe worden twee deelonderzoeken uitgevoerd. Eén kwantitatief onderzoek, waarin op basis van de bestaande registratie van de verschillende scholen, de uitstroom en doorstroom cijfers van cluster 4 leerlingen in en naar het mbo nagegaan worden. Dit deelonderzoek wordt door de projectgroep uitgevoerd. Daarnaast heeft de projectgroep opdracht gegeven voor een beknopte literatuurverkenning. Deze is uitgevoerd door het lectoraat Jeugdzorg en het lectoraat Kansrijke Schoolloopbanen, beiden van de Hogeschool van Amsterdam. Deze rapportage gaat over de literatuurverkenning.

Het doel van deze literatuurverkenning is in kaart te brengen wat er op basis van eerder verricht onderzoek bekend is over elementen die werkzaam zijn bij de overstap tussen het vso en mbo, waar mogelijk gericht op cluster 4 leerlingen. Op basis van de resultaten uit zowel het kwantitatieve onderzoek van de projectgroep en de literatuurverkenning wordt vervolgens bepaald of er nog verder onderzoek of meer informatie nodig is om het door de projectgroep gestelde doel te bereiken.

De literatuurverkenning richt zich op de volgende thema's:

- Kenmerken van de vso-doelgroep; specifieke behoeftes van deze doelgroep in een overstap naar het mbo.
- Voorwaarden en belangrijke elementen voor een succesvolle overstap voor vso-leerlingen naar het mbo.
- Belangrijke elementen van Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB)
- Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches.

1.3 Methode

De literatuurverkenning is gericht op Nederlandstalige literatuur. Doel is zicht te krijgen op wat er op basis van eerder onderzoek al bekend is over de overstap van vso-leerlingen naar het mbo. De literatuur is deels aangeleverd door de projectgroep en bestaat verder uit rapporten die bekend waren bij de beide lectoraten. Ter aanvulling heeft een onderzoeker van lectoraat Jeugdzorg een beknopte search gedaan naar recente publicaties (sinds 2010) via (Nederlandstalige) relevante websites en zoekmachines. Er is geen systematische internationale search verricht in de wetenschappelijke bestanden vanwege het specifiek Nederlandse karakter van de vraag en de indruk dat er al behoorlijk wat onderzoek in Nederland is verricht dat antwoord kan geven op de vragen van de projectgroep.

De online zoektocht is gericht op cluster 4 leerlingen vanuit het vso, maar over deze specifieke groep is er weinig literatuur te vinden. Regelmatig worden cluster 3 en 4 samen beschreven, of worden vso leerlingen die de overstap maken genoemd als studenten binnen het mbo met een ondersteuningsbehoefte. Er is bijna geen literatuur over LOB gericht op cluster 4 leerlingen. Daarom is ook iets breder gezocht. De studies en rapporten die opgenomen zijn in deze verkenning zijn opgenomen in tabel 2.

Besproken studies

Er zijn 31 studies gevonden, gepubliceerd tussen 2012 en 2024. De meeste studies zijn recent en gepubliceerd sinds 2020. Dertien publicaties gaan over kwantitatief onderzoek. Dit betreft zowel onderzoek dat gebruik maakt van bestaande data als onderzoek waar nieuwe data verzameld worden. Het gaat om data van de onderwijsinspectie (3x), het CBS (2x), één studie hanteert in- en doorstroomcijfers en één studie gebruikt data uit een eerder onderzoek naar onderwijszorgarrangementen. Drie onderzoeken kijken naar de wettelijke kaders, bestaande rapporten en deze bieden de basis voor handreikingen die gedaan worden. Verder zijn er drie onderzoeken waar vragenlijsten zijn uitgezet. Respectievelijk onder oud-leerlingen (N=12) en onder docenten,

studieadviseurs e.d. (N=1214). In een studie werd een vragenlijst ingevuld door 138 betrokkenen uit het onderwijs.

Er zijn vijf onderzoeken waar kwalitatieve gegevens zijn verzameld. In totaal zijn in deze studies 17 leerlingen en 12 ouders gesproken en 24 docenten of andere betrokkenen bij leerlingen in het onderwijs.

Zeven studies doen verslag van literatuuronderzoek, een literatuurverkenning van meestal nationale, maar bij twee studies ook internationaal gepubliceerd onderzoek. In twee van de rapporten waar verslag gedaan wordt van literatuur, zijn ook docenten geïnterviewd (zie hierboven).

Dan zijn er nog enkele overige publicaties. Eén publicatie over een procesevaluatie van een coachingsmethodiek. Eén proefschrift over loopbaancompetenties. Eén overzicht van beleidsinstrumenten en één van juridische instrumenten, drie publicaties over 'tools': een checklist, werkbijeenkomsten met docenten om hen te stimuleren te focussen op krachten in plaats van problemen van leerlingen en gebruik van een kaartspel. Tot slot is er één publicatie waar ervaringen van jongeren en ouders zijn opgehaald via social media en een nieuwbrief, hier is onduidelijk hoeveel respondenten het betreft. Deze publicatie geeft desondanks wel mooie inzichten in de persoonlijke ervaringen van ouders, studenten en docenten.

Gezien de aard van de gebruikte studies kunnen we geen 'harde' uitspraken doen over werkzame elementen. Hiervoor is onderzoek nodig met een (quasi) experimentele opzet en liefst een of meer meta-analyses die de relatie van bepaalde elementen met uitkomsten voor leerlingen en ouders laten zien. Dergelijke studies vonden we nu niet. Wel kunnen we op basis van het verzamelde materiaal uitspraken doen over belangrijke beïnvloedende factoren.

Verder valt op dat er weinig onderzoek gericht zich specifiek richt op cluster-4, veelal wordt er gesproken over *studenten met een ondersteuningsbehoefte of kwetsbare studenten* die de overstap maken naar het mbo. Het gaat dus in de literatuur vaak over de overstap van een brede groep studenten naar het mbo. Het onderzoek van [Regioplan \(2023\)](#) richt zich specifiek op de overgang van vso naar mbo. In dit rapport worden ook vijf praktijkvoorbeelden uitgewerkt in verschillende regio's in Nederland. Eén document richt zich verder op de transitie vanuit het vso naar een andere plek. Dit document is meegenomen in de analyses omdat dit ook specifieke gaat over de overstap van speciaal onderwijs naar een reguliere setting.

Er wordt in twee documenten een poging gedaan om algemene aanbevelingen te concretiseren naar succesvolle 'ingrediënten' voor tijdens de overstap en veel voorbeelden gegeven van initiatieven die zijn

opgezet rondom de overstap. Zie [Bijdragen aan een succesvolle overgang](#) en [Ingrediënten succesvolle overstap](#). Hierin staan tips en praktijkvoorbeelden die zijn gericht op een succesvolle overgang van v(s)o naar het mbo voor studenten met extra ondersteuningsbehoeften.

Tabel 2. Auteurs, jaartal, titel, doelgroep, doel en methode van de publicaties meegenomen in de literatuurverkenning

Auteurs	Jaartal	Titel	Doelgroep	Doel	Methode
Abu Ghazaleh, Boendermaker, & Verheem	2022	Zij aan zij in de overstap: transfercoaching voor jongeren bij de overstap van pro/vso/vmbo/entreeonderwijs naar vervolgonderwijs of werk.	Een pilot onder 8 jongeren uit het pro/vso/vmbo/entreeonderwijs	Jongeren extra begeleiding te bieden in de persoon van een transfercoach die hen helpt bij de overstap van pro/vso/vmbo/entreeonderwijs en hen begeleidt in algemene zin	7 jongeren zijn op 3 momenten geïnterviewd: 3 interviews met ouders vragenlijst onder 8 coaches en 7 interviews gehouden.
Balans & Nederlandse Vereniging voor Autisme	2018	Studeren op het mbo met een beperking: zorgelijke ervaringen uit de praktijk.	Studenten met een beperking uit het mbo, hun ouders en docenten die werkzaam zijn op het mbo.	Ervaringen in kaart brengen van studenten, ouders en docenten hoe zij de overstap ervaren	Studenten met een beperking werden (via de sociale media en via nieuwsbrieven) gevraagd om hun ervaringen in het mbo te delen. Het is onduidelijk hoeveel studenten, ouders en docenten hebben gereageerd.
Coppens, Geertsma, & Mes	2018	Loopbaanbegeleiding voor jongeren in een kwetsbare positie in de regio Zuidoost-Brabant	Jongeren in een kwetsbare positie tot 27 jaar, in de regio Zuidoost-Brabant.	Ingrediënten ophalen voor een sluitende aanpak ter voorkoming van vroegtijdig schoolverlaten en ten behoeve van een duurzame arbeidsinpassing met een nadruk op transitie momenten (onderwijs-arbeidsmarkt).	Vragenlijst onder diverse professionals.
Doppenberg, Zandbergen, & Wiersema	2022	Een verkennend n en factorenonderzoek naar actoren van invloed op een succesvolle overstap van pro en vso naar mbo in Amsterdam	Professionals werkzaam in het mbo.	In kaart brengen welke actoren en factoren een rol spelen bij een succesvolle overstap vanuit pro en vso	Literatuurverkenning en 12 interviews met professionals vanuit vso (6), mbo (4) en gemeente (1)
Eimers & Kennis	2018	Evaluatie passend onderwijs sectorrapport mbo	Stand van zaken wat betreft het passend onderwijs in het mbo, niet specifiek gericht op vso.	In deze sectorrapportage is nagegaan in hoeverre mbo-instellingen activiteiten ondernemen om de doelen van passend onderwijs te bereiken en of die doelen bereikt worden	De sectorrapportage is een overkoepelend rapport specifiek gericht op het mbo, waarbij de resultaten van 12 rapporten die gaan over de evaluatie van passend onderwijs zijn geschreven, zie p. 3-4 in rapport, worden beschreven.

Eimers, Leest, Aalbers, et. al,	2019	Evaluatie en monitoring wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht mbo. Tussenrapportage 2019 deel 1	mbo-breed.	Het rapport doet verslag van de eerste effecten van de wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht mbo die op 1 augustus 2017 in werking is getreden.	Mixed-methods design, van kwantitatieve data (data van aanmeldingen, enquêtes onder mbo-instellingen en studenten) en kwalitatieve data (expertsessies, case-studies bij mbo-instellingen).
Eimers, Leest, Jenniskens, & Beurskens	2020	Studeren met psychische problemen in het mbo: Een verkennend onderzoek.	Studenten die psychische problemen ervaren in het mbo.	In kaart brengen omvang problematiek in het mbo, hoe de specifieke context van het mbo eruit ziet, relevante samenwerkingsverbanden en knelpunten die ervaren worden.	Deskresearch naar beschikbare cijfers en literatuur, plus 12 interviews met professionals uit onderwijs, jongerenorganisaties en specialisten in jeugdhulp.
FLOOR jongeren-coaching	2020	Floor jongerencoaching. Interventiebeschrijving.	Jongeren van 15 tot 30 jaar die het lastig vinden om hun plek in te nemen in de maatschappij, bijvoorbeeld door een chronische aandoening of beperking (lichamelijk, verstandelijk of psychisch).	Een gedetailleerde interventiebeschrijving van de aanpak FLOOR jongerencoaching welke vindbaar is op de databank sociale interventies van MOVISIE.	Een procesevaluatie m.b.v. registraties, online vragenlijsten bij 14 jongeren en telefonische gesprekken met 12 jongeren en 25 coaches.
Groeneveld, Hermanussen en Schipperheyn	2015	Jongeren uit vso en pro op weg naar een baan. Een onderzoek naar de Borissystematiek van SBB.	Leerlingen uit het pro en vso.	Aanbevelingen ter verbetering en ter verdere onderbouwing van de Borissystematiek.	Deskresearch, gesprekken met stakeholders en bestudering van casussen.
Haandriksman & Pietersen	2017	Een verbinding in het vso. Afstemming tussen de uitstroomprofielen Arbeidsmarkt en Vervolgonderwijs.	Speciaal voortgezet onderwijs (alle clusters).	Een handreiking voor hoe vso-scholen inhoudelijk en organisatorisch afstemming kunnen organiseren tussen het uitstroomprofiel Arbeidsmarkt en Vervolgonderwijs.	Handreiking op basis van bronnenonderzoek en wettelijke kaders t.a.v. vso.
Hengst	2024	Verbeterde overstap vso-mbo voor vso Cluster 4	Leerlingen uit het vso die de overstap maken naar het mbo.	De focus ligt bij de omschrijving van de doelgroep, de knelpunten en succesfactoren bij de overstap.	Bronnenonderzoek in diverse Nederlandse databanken met gerichte zoekwoorden, leidend tot 26

					artikelen/rapporten gericht op overstap vso-mbo
Ingrado	2023	Analyse 16- en 17-jarigen die zonder startkwalificatie stoppen met de opleiding.	16-17 jarigen die zonder startkwalificatie stoppen met hun opleiding	Advies aan OCW wat betreft de huidige wettelijke mogelijkheden voor deze doelgroep.	Overzicht van alle wettelijke en juridische kaders over dit onderwerp
Inspectie van het Onderwijs	2021	De staat van het (voortgezet) speciaal onderwijs	Speciaal voorgezet onderwijs (alle clusters)	In kaart brengen naar de manier waarop het onderwijs zich aanpast aan corona-omstandigheden.	De inspectie voerde een monitoronderzoek uit, over reeds beschikbare data
Inspectie van het Onderwijs	2022	Technisch rapport hoofdstuk (voortgezet) speciaal onderwijs: Staat van het onderwijs 2022.	Speciaal voorgezet onderwijs (alle clusters)	In kaart brengen naar de manier waarop het onderwijs zich aanpast aan corona-omstandigheden.	De inspectie voerde een monitoronderzoek uit over reeds beschikbare data
Inspectie van het Onderwijs	2023	De staat van het (voortgezet) speciaal onderwijs	Speciaal voorgezet onderwijs (alle clusters)	In kaart brengen van de staat van het onderwijs.	De inspectie voerde een monitoronderzoek uit over reeds beschikbare data
Kennis et al.	2023	Monitor passend onderwijs in het mbo, meting 2022	mbo-studenten	Om de ontwikkeling van passend onderwijs in het mbo te volgen, voeren KBA Nijmegen, ECBO en ResearchNed, in opdracht van het ministerie van OCW, de monitor Passend Onderwijs mbo uit	Vragenlijsten onder beleidsmedewerkers (n=37), opleidingsmanagers (n=165), zorgcoördinatoren (n=53) en studenten (n=4133) en verdiepende interviews (n=11)
Kennispunt Passend Onderwijs, MBO Raad	2022	Checklist negen ingrediënten voor een succesvolle overgang v(s)o-mbo.	Voor leerlingen die de overstap maken vanuit het vso naar student binnen het mbo	Tips en praktijkvoorbeelden die een succesvolle overgang stimuleren.	Een overzicht van negen succesvolle ingrediënten rondom de overstap, gebaseerd op handreiking Steunpunt Passend onderwijs, VO-raad, Po-raad (2022)
Koopman, & Ledoux	2018	Doorstroom naar het mbo en succes in het mbo van jongeren uit praktijkonderwijs, vmbo-b en vso	Jongeren die tussen 2010-2016 vo hebben verlaten (voor invoering passend onderwijs + vergelijking	In kaart brengen of de invoering van het passend onderwijs bij deze kwetsbare groep jongeren gevolgen heeft gehad voor de overstap naar het mbo.	CBS data: kwantitatieve data-analyse, over cohorten schooljaren instroom mbo 2010-2016.

			met cohort na invoering passend onderwijs).		
Korpershoek et. al.	2022	Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur	Vmbo-leerlingen	Weergave van effectieve elementen in LOB binnen het vmbo.	Literatuurstudie van (quasi-) experimenteel onderzoek naar de aanpakken voor LOB in zowel nationale en internationale literatuur. Analyse van 69 studies naar effectieve elementen van LOB.
Kuijpers	2003	Loopbaancompetenties	Werkenden	Promotie-onderzoek naar loopbaancompetenties en hun relatie met loopbaanactualisatie bij werknemers.	Het proefschrift bevat hoofdstukken waarin verschillende onderzoeksvragen worden beantwoord en diverse methoden worden ingezet. Het proefschrift vormde de start van een reeks onderzoeken naar <i>loopbaancompetenties</i> , o.a. ook in het vmbo en mbo.
NJi & ECBO	2021	Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities.	Uitvallers uit het voortgezet onderwijs, instromers vanuit het praktijkonderwijs, vso, ISK, bijstandsgerechtigden en statushouders die een reïntegratietraject volgen	In kaart brengen effectieve elementen van succesvolle aanpakken voor deze groep.	Een literatuurverkenning naar effectieve elementen binnen interventies die zijn uitgevoerd, wat maakt deze effectief? Er wordt gekeken naar 'Praktijkleren' en 'Zorg in School', middels CIMO-methodiek (context-interventie-mechanisme-outcome).
Paulusma, & Boendermaker	2022	Een vroeg begin is het halve werk. Aangrijpingspunten voor vroegtijdige begeleiding op school	320 Vso en Pro leerlingen die aangemeld waren bij Altra College (vso), School2Care, STOP of Transferium	a.h.v. bestaande data schoolloopbanen en hulpverlenings-geschiedenissen van leerlingen in deze voorzieningen nagaan	Secundaire analyse van bestaande data gericht op onderscheiden subgroepen met HOMALS analyse (multiple correspondentie analyse voor nominale data).
Paulusma, & Kuiper.	2022	Op zoek naar passend onderwijs. Schoolloopbanen van leerlingen in het speciaal onderwijs	Leerlingen in het vso en onderwijs-zorgvoorzieningen	Aanknopingspunten vinden voor betere begeleiding en ondersteuning van leerlingen in het vso en onderwijs-zorgvoorzieningen	Retrospectieve interviews met 10 leerlingen en 9 ouders van (niet altijd dezelfde) leerlingen.

Putman, & Woittiez	2020	Meer meedoen. Inzicht in de onderwijs- en arbeidsmarkt-deelname van mensen met een licht verstandelijke beperking.	Mensen met een licht verstandelijke beperking.	Inzicht in aantal mensen met LVB in onderwijs en arbeidsmarkt en de bevorderende en belemmerende factoren bij deelname aan onderwijs & arbeid en volhouden ervan.	Berekeningen bestaande data over cijfers LVB literatuurstudie van 40 internationale en nationale studies via snowball sampling
Regioplan	2023	De overstap van vso naar mbo: Hoe kan de overstap worden versoepeld?	Vso leerlingen, cluster 3 en 4	Handvatten bieden bij het terugdringen van voortijdig schoolverlaten en uitval van voormalige vso-leerlingen in het mbo	Kwantitatieve analyse bestaande data van CBS, DUO, Inspectie onderwijs, over instroom en studiesucces van vso leerlingen (in de data kan geen onderscheid gemaakt worden tussen cluster 3 en 4). Vragenlijst onder coördinatoren doorstroompunten (n=31)
Roos, de & Bloem.	2014	Uit het voortgezet speciaal onderwijs, en wat dan? Sociaaleconomische trends 2014	Voortgezet speciaal onderwijs	In kaart brengen waar leerlingen uit het vso terecht komen	Analyse CBS data
Schuman, Oosting, & Ommeren.	2012	Verbetering aansluiting vso-mbo.	Gericht op leerlingen in het vmbo en havo onderwijs van Heliomare. o.a. fysieke beperking (cluster 3) en/of een diagnose in het autistisch spectrum (cluster 4).	Onderzoeken welke elementen een rol spelen bij de aansluiting tussen vso en mbo door leerlingen te bevragen op kerncompetenties van docenten en uitproberen aanpassingen in bestaande onderwijsprogramma's.	vragenlijst oud-leerlingen (n=12) en ambulant begeleiders (n=4). Docenten (n=onbekend) hebben kritisch naar studiehandleidingen gekeken.

Slagter, & Enthoven.	2023	Aanzetten tot Veerkracht. Bijdrage van de Entreeopleiding aan de veerkracht van studenten.	Studenten op entree en mbo-2 niveau.	Met aanpak in vier werkbijeenkomsten met docenten van entree en mbo 2 niveau de blik verleggen van aanwezige risicofactoren naar de krachten en hulpbronnen van studenten om een positieve ontwikkeling teweeg te brengen.	N=60 mbo-docenten van entree en mbo-niveau 2 die zijn bevraagd over studenten die een diploma behalen of vroegtijdig school verlaten.
Slagter, & Veldhuizen.	2022	“Ik dacht dat ik het niet kon.” De bijdrage van de entreeopleiding aan de veerkracht van studenten.	Gediplomeerde studenten van een entreeopleiding.	Kijken hoe de entreeopleiding bijdraagt aan veerkracht van de studenten.	Dit onderzoek gaat over veerkracht onder studenten van entreeopleidingen, dus niet specifiek voor leerlingen afkomstig van het vso. Er is met 14 gediplomeerden een bestaand kaartspel gebruikt als methode over hulpbronnen, persoonlijke eigenschappen en competenties.
Steunpunt Passend onderwijs, VO-raad, Po-raad	2020	Bijdragen aan een succesvolle overgang van v(s)o naar mbo voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften	Leerlingen uit het v(s)o.	Wat kan er gedaan worden om de overgang van deze jongeren van het v (s)o naar het mbo te ondersteunen? De handreiking geeft hiervoor aandachtspunten, tips en praktijkvoorbeelden.	Inventarisatie van bestaande data en rapporten
Ten Brug en Postma	2019	Vechten voor een plek in de samenleving. Jongeren in een kwetsbare positie: cijfers en verhalen over de zoektocht naar een plek om te leren en/of werken.	Pro- en vso-jongeren uit Friesland.	Het Fries Sociaal Planbureau (FSP) heeft in kaart gebracht hoe de loopbanen van jongeren uit het pro- en vso- na het verlaten van school verlopen en wat succesfactoren zijn voor een soepele overgang naar werk of verder leren.	Bestudering doorstroomcijfers en verhalen van professionals over de jongeren die zij begeleiden/ hebben begeleid.
Warps, et. al.	2021	Verkenning vervolgonderwijs. Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs.	docenten, studieadviseurs, aansluitingscoördinatoren en studieloopbaan-begeleiders, die betrokken zijn bij het onderwijs aan studenten in het mbo, hbo en wo.	Het vaststellen van de wensen van het vervolgonderwijs over de kennis en vaardigheden waarover studenten idealiter dienen te beschikken aan de start van de verschillende opleidingen	Vragenlijstonderzoek onder docenten, studieadviseurs, aansluitings-coördinatoren en studieloopbaan-begeleiders (N=1215). En secundaire analyses op data van de Monitor en de Startmonitor.

2. KNELPUNTEN OVERSTAP VSO-MBO

2.1 Cluster 4 leerlingen

De achtergrond van leerlingen in het cluster 4 is zeer divers en ook de problemen waar zij tegenaan lopen verschilt (Eimers et al., 2013). De meeste leerlingen uit het vso cluster 4 zijn man (Regioplan, 2023) en zij wonen doorgaans thuis (Hagen & Marx, 2009). De vragen die cluster 4 leerlingen hebben omvatten vaak meerdere levensgebieden en zijn niet alleen tot school beperkt. De leerlingen worden gekenmerkt door verschillende kwetsbaarheden (Paulusma & Kuijper 2022) en is er sprake van meervoudige problematiek. Ze hebben te maken met één of meer van de volgende punten: psychische of gedragsproblemen, een verstandelijk beperking of een laag IQ, een moeilijke thuissituatie, trauma, vatbaar zijn voor criminaliteit en financiële problemen (Paulusma & Kuiper, 2022). De omgeving en thuissituatie van deze jongeren is vaak niet optimaal, meestal hebben zij een minder steunend netwerk (Doppenberg, Zandbergen en Wiersema, 2022). Eimers et al. (2013) identificeerden drie subgroepen binnen cluster 4 problematiek: leerlingen met internaliserende problemen, externaliserende problemen of een combinatie van beiden. Waarbij internaliserende problematiek zich vooral naar ‘binnen’ richt, zoals angst of piekeren, uit externaliserend gedrag zich meer naar ‘buiten’ zoals afspraken niet nakomen en/of het tonen van agressie (Eimers et al., 2013). Het emotionele welbevinden van jongeren in het regulier onderwijs is in de periode 2017 en 2021 afgenomen (Boer et al., 2022), dit is niet bekend voor jongeren in het vso, maar in 2022 maakte 27% van het onderwijspersoneel in het speciaal onderwijs zich zorgen over het welbevinden van hun leerlingen (OCW, 2022a). Verder komt naar voren dat veel leerlingen gedurende hun schoolloopbaan in het voorgezet (speciaal) onderwijs al verschillende, soms problematische/traumatische, overstappen hebben meegemaakt tussen verschillende scholen (Paulusma & Kuiper, 2022; Paulusma & Boendermaker, 2022).

2.2 Knelpunten in de overstap vso-mbo

Er worden verschillende knelpunten beschreven in de overstap tussen het vso en mbo. In de literatuur wordt hierin voor zover wij hebben kunnen vinden geen specifiek onderscheid gemaakt voor cluster 4 leerlingen.

Onderwijsomgeving

Leerlingen uit het vso zijn gewend aan een onderwijsomgeving met veel individuele aandacht, kleine klassen en extra structuur en ondersteuning (Regioplan 2023, Balans & Nederlandse Vereniging voor autisme, 2018). De overgang naar het mbo is om deze reden vaak groot; het overzicht houden en de

structuur binnen een grote onderwijsorganisatie zoals het mbo is lang niet altijd duidelijk voor studenten.

Competenties en verwachtingen in het vso en mbo

Binnen het mbo wordt er een beroep gedaan op competenties die de leerlingen uit het vso tot dan toe vaak nog niet voldoende hebben geleerd. Deze competenties omvatten vaak studie- en executieve vaardigheden heden zoals plannen en organiseren, verantwoordelijkheid kunnen nemen en samenwerken (Regioplan 2023, Warps et al, 2021, Eimers & Kennis, 2018, Steunpunt Passend Onderwijs 2020). Kortom; zelfredzaamheid in een grote organisatie (Regioplan 2023, Schuman et al., 2012, Balans & Nederlandse Vereniging voor autisme, 2018). Docenten binnen het vso zijn onvoldoende bekend met de eisen die gesteld worden in het mbo, en binnen het mbo wordt de zelfredzaamheid van vso leerlingen overschat (Schuman et al. 2012).

Aan de andere kant wordt er door doorstroomcoördinatoren aangegeven dat leerlingen uit het vso vaak geen realistisch beeld of verwachting hebben van de mbo-opleiding die zij kiezen en dat er soms geen informatie wordt gedeeld door jongere en/of ouders/verzorgers over hun ondersteuningsbehoefte (Regioplan, 2023).

"Een betere samenwerking en uitwisseling tussen vso-scholen en mbo's kan veel betekenen in de succesvolle doorstroom van vso-leerlingen naar het mbo. Wat is er op een bepaald mbo mogelijk en wat niet? Hoe sluit dit aan bij de competenties van een vso-leerling? Waar vraagt dat aanpassingen of ondersteuning en waar is dit niet haalbaar? En als dit niet haalbaar is: welke alternatieven zijn er dan wel? Het leren begrijpen van elkaars wereld helpt de leerlingen een succesvolle start als student te geven." (Doorstroomcoördinator, Regioplan, 2023, pp 18).

Deskundigheid mbo, leerwerkbedrijven en stages

Er lijkt onvoldoende kennis te zijn op het mbo over kwetsbare studenten, waaronder studenten die afkomstig zijn van het vso en hoe je met deze groep het beste omgaat in de klas.

Ook bij leerwerkbedrijven of stages is er onvoldoende kennis over studeren met een beperking, waardoor de verwachtingen die docenten en bedrijven hebben mogelijk niet realistisch zijn. Stages zijn vaak een struikelblok voor mbo-studenten die afkomstig zijn uit het vso (Eimers et al., 2020). Hoewel er in de praktijk geen aanwijzingen zijn voor een actief ontmoedigingsbeleid voor kwetsbare studenten (Kennis et al., 2023, Regioplan, 2023, Steunpunt Passend onderwijs, 2022), ervaart een deel van de

ouders en jongeren dit wel zo. Ouders hebben dan het gevoel dat de afspraken die worden gemaakt tijdens het toelatingsbeleid niet worden nageleefd.

"Er werd mij eigenlijk niks gevraagd. Ik kreeg alleen te horen dat ze me niet wilden hebben omdat ik "te oud" (22 jaar), "te slim" en "te autistisch" ben. Ze gaven aan dat je ook groepsopdrachten zou hebben en "dat kan jij niet want je kan niet samenwerken door je autisme". Ik heb zelf eigenlijk niks kunnen inbrengen. Vóór mij überhaupt twee zinnen te laten spreken hadden ze hun oordeel al klaarliggen. Ik kon hier niks aan doen. En nu? Nu doe ik geen enkele studie en zit ik in de bijstand. Goed systeem hebben we in Nederland hè?" (leerling over overstap naar mbo in Balans & Vereniging van autisme, 2018, pp.20).

Samenwerking vso-mbo

Andere organisatorische knelpunten die worden genoemd in het Regioplan (2023) zijn dat vso en mbo onvoldoende op de hoogte zijn van elkaars werkwijze en handelen. Mbo's verschillen in het ondersteuningsaanbod dat zij aanbieden, waardoor het soms voor het vso lastig in kaart te brengen is welke hulp waar verkregen kan worden. Er wordt bij de aanmelding op het mbo soms onvoldoende gelet of de opleiding wel kan voldoen aan de ondersteuningsbehoefte van de leerlingen uit het vso (Regioplan, 2023). Sommige studenten 'verdwijnen', vooral studenten die niet direct doorstromen vanuit het vso. Het mbo ontvangt niet altijd de gegevens van deze leerlingen.

Samenvatting

- Cluster 4 leerlingen hebben in veel gevallen te maken met meervoudige problematiek. Dit verhoogt de kans op schooluitval (Gubbels et al., 2019). Daarom is het belangrijk extra aandacht te hebben voor achterstanden, schooluitval en vervolgtrajecten bij deze leerlingen.
- Er worden diverse knelpunten genoemd rondom de overstap tussen vso en mbo
 - Studenten beschikken nog niet altijd over de competenties die ze nodig hebben op het mbo zoals zelfstandig organiseren en plannen en worden hier nog onvoldoende op voorbereid.
 - De overgang van vso en in de inrichting daarvan (kleinere klassen, veel individuele begeleiding, veel structuur), naar het mbo (grote organisatie, zonder duidelijke structuur) is groot.
 - Er is onvoldoende kennis bij docenten, leerwerkbedrijven en stages over vso leerlingen en wat zij aan ondersteuning nodig hebben. Stages vormen een struikelblok.

- Een deel van de mbo-studenten uit het vso heeft onrealistische verwachtingen over de mbo-opleiding en student of ouders/verzorgers vertellen niet wat er aan ondersteuning nodig is.
- Verder ontbreekt het uitwisselen van informatie over leerlingen die niet direct doorstromen vanuit het vso en scholen kennen elkaars werkwijze onvoldoende (vso-mbo).

3. ADVIEZEN VOOR DE OVERSTAP VSO-MBO

3.1 Samenwerking vso en mbo

Om vso-leerlingen die overstappen naar het mbo goed te ondersteunen is betere samenwerking nodig tussen vso-scholen en mbo-instellingen (Eimers en Kennis, 2018; Regioplan, 2023) zodat zij op de hoogte zijn van elkaars werkwijzen en procedures rondom doorstroming, toelating en ondersteuningsaanbod voor vso-leerlingen in het mbo (Doppenberg et. al., 2022). Mbo-scholen lijken ‘passend onderwijs’ anders af te bakenen, waardoor scholen verschillen in de mate van ondersteuning die geboden wordt (Eimers en Kennis, 2018). Bij een ‘smalle afbakening’ wordt passend onderwijs bijvoorbeeld ingezet voor studenten met een beperking of chronische ziekte, terwijl bij een ‘brede’ benadering niet of minder een onderscheid wordt gemaakt in de oorzaak van de ondersteuningsbehoefte (Eimers en Kennis, 2018). Het is voor vso-scholen niet altijd duidelijk welke afbakening gebruikt wordt en welke invloed dit heeft op een keuze voor een student om een opleiding wel of niet te volgen. Vanuit de wet Educatie en Beroepsonderwijs zijn scholen verplicht studenten volledig en tijdig te informeren over hun ondersteuningsaanbod (artikel 7.4.8, tweede lid), het bevordert de samenwerking als alle informatie te vinden is op de website.

Vaste contactpersonen en het creëren van een regionaal netwerk

De samenwerking tussen vso en mbo kan bevorderd worden door te werken met vaste contactpersonen (Abu Ghazaleh et. al., 2020; Kennispunt MBO Passend Onderwijs en MBO raad, 2022). Daarnaast wordt geadviseerd om een sterk regionaal netwerk te creëren, waar vso-scholen, mbo-instellingen, samenwerkingsverbanden en gemeenten aansluiten (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020; Inspectie, 2021). En in het netwerk duidelijke afspraken te maken over procedures, het doorstroomdossier, taken en rollen en de samenwerking rond de overgang. Hierdoor wordt het succes van de overstap naar het mbo minder afhankelijk van individuen. Deze afspraken kunnen gemaakt worden in al bestaande afstemmingsoverleggen.

Overstap-studenten in beeld bij vso en mbo

Een goede samenwerking tussen de vso-scholen en mbo-instellingen is niet alleen van belang voor een goede overstap, maar ook om studenten in het mbo op te merken die ondanks hun aanmelding bij een mbo-opleiding afwezig zijn in de lessen (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022). Vso-scholen kunnen deze leerlingen in beeld houden (in het kader van hun na-zorgplicht) door bij start van het schooljaar contact op te nemen met de mbo-instelling om na te gaan of de student aanwezig is in de lessen en dit minimaal

een half jaar te blijven volgen (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Een vaste contactpersoon helpt hierbij.

Samenvatting

- Verbeter de samenwerking tussen vso en mbo door:
 - Duidelijkheid bij vso-scholen over de verschillende aanmeldprocedures- en het ondersteuningsaanbod van mbo-instellingen.
 - Maak de samenwerking niet complex. Wijs voor (per school/instelling) één of een aantal contactpersonen aan die het contact onderhoudt met de toeleverende/ontvangende school/instelling.
 - Organiseer een sterk regionaal netwerk, waar afspraken over samenwerking vastgelegd worden.
 - Houd leerlingen in beeld die de overstap maken, ook als zij uiteindelijk niet verschijnen op de opleiding waar ze zich voor aangemeld hebben.

3.2 Noodzakelijke kennis en expertise in mbo en vso

Mbo-instellingen

Volgens een deel van de studenten en ouders hebben mbo-docenten te weinig kennis en expertise hebben over de vso-doelgroep (Balans en Nederlandse Vereniging voor Autisme, 2018; Eimers & Kennis, 2018; Paulusma & Kuipers, 2022). Docenten ontbreekt het daarbij ook aan kennis over methodieken en technieken voor passende begeleiding en coaching (Paulusma & Kuipers, 2022). Lang niet altijd zijn docenten in staat om een pedagogisch didactisch klimaat te creëren dat aansluit bij de behoeften van deze doelgroep (Doppenberg et. al., 2022).

"Intern geven wij het laatste jaar veel workshops over autisme, ADHD, executieve functies en depressies. Wij merken dat docenten in sommige gevallen het verschil tussen onwil en onmacht van de student vergeten. Passend Onderwijs in huis hebben wil niet altijd zeggen dat er "passend wordt onderwezen". (Docent, Balans en Nederlandse Vereniging voor Autisme, 2018, pp. 24).

Andere knelpunten die naar voren komen in o.a Eimers en Kennis (2018) en Regioplan (2023) is de omvang van de klassen (te groot) en de beschikbare middelen ren capaciteit (te weinig) om passende ondersteuning te realiseren. Dit terwijl mbo-instellingen verplicht zijn doeltreffende aanpassingen door te voeren wanneer een jongere met extra ondersteuningsbehoeften een opleiding wil volgen aan die instelling. Overigens geldt deze verplichting niet als deze aanpassingen een onevenredige belasting

vormen die redelijkerwijs niet van een instelling gevraagd kan worden (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Het realiseren van een ondersteuningsaanbod wordt bemoeilijkt doordat er verschillen zijn in aantal studenten met ondersteuningsbehoeften per opleiding (Eimers & Kennis, 2018).

"Deze jongeren zijn heel gemotiveerd om een diploma te halen. Ze zouden baat hebben bij een opleiding op maat waarbij ze zichzelf zo hoog mogelijk kunnen kwalificeren." Door het gebrek aan middelen is het onderwijs aanbod weinig flexibel. Denk aan instroommomenten, begeleiding op maat, roostering op maat, aangepaste onderwijstijd, et cetera. " (Doorstroomcoördinator, Regioplan, 2023, pp. 23)

Het ondersteuningsaanbod binnen mbo-instellingen werd vaak aangeboden buiten de klas. Deze ondersteuning heeft positieve effecten, zoals dat de student meer zelfvertrouwen krijgt, de leerstijl verbetert en een beter zelfbeeld krijgt. Studenten vinden het fijn om met iemand hun problemen te bespreken. De expertise van deze tweedelijnsondersteuning staat echter nog vaak ver af van vakdocenten die dagelijks met de studenten om gaan. Ook zorgt tweedelijnsondersteuning ervoor dat de student verder af komt te staan tot de groep of klas, doordat de ondersteuning buiten de les plaatsvindt. Studenten met een ondersteuningsbehoefte hechten waarde aan de band die zij hebben met een mentor of andere docenten en zouden graag zien dat zij een grotere rol kunnen betekenen in de begeleiding (Eimers et al., 2020). Bovendien legt extra (vaak individuele) ondersteuning buiten de klas een grote claim op de ondersteuningscapaciteit. Ondersteuning zou daarom meer tijdens de lessen door de vakdocenten plaats moeten vinden, benadrukken Eimers en Kennis (2018). Er vindt op dit moment een verschuiving binnen het mbo plaats naar meer ondersteuning binnen de klas (Regioplan, 2023). Het is tussen mbo-instellingen echter zeer verschillend hoe deze ondersteuning georganiseerd wordt. Er is professionalisering nodig van docenten, ook in hoe zij hun kennis en vaardigheden in kunnen zetten in de klas om deze studenten te begeleiden. Een voorbeeld hiervan is School als Werkplaats (SAW), waarbij door inzet van externe hulpverleners, in de klas, dicht bij de student en de docent/coach hulp ingezet kan worden (Regioplan, 2023).

In een aantal onderzoeken naar ondersteuningsbehoeften van leerlingen op het vso of studenten in kwetsbare posities, wordt benoemd welke kennis en expertise vakdocenten nodig hebben (Paulusma & Kuiper, 2022; Doppenberg et al., 2022; Lukassen, 2019). Belangrijke elementen in het contact met deze leerlingen zijn: makkelijk toegankelijk zijn voor leerlingen, een vertrouwensband opbouwen, oprechte interesse tonen, empathisch zijn, je gelijkwaardig opstellen, gelijkwaardigheid, je gezien voelen en richten op wat goed gaat (Abu Ghazaleh et. al., 2022; Paulusma & Kuipers, 2022). De werkrelatie tussen docent of coach wordt zelfs als cruciaal gezien om voor jongeren met gedragsproblemen de draad weer

op te kunnen pakken op school (Pronk, 2021). Hoewel dit onderzoek zich richt op de methode School2Care, waarbij jongeren een van 8.00 tot 20.00 geïntegreerd aanbod krijgen van onderwijs, zorg en begeleide vrijetijdsbesteding (Pronk, 2021) zijn er voor het reguliere onderwijs wel interessante elementen die toegepast kunnen worden zoals oprechte interesse tonen, in stappen toewerken naar een realistisch perspectief zodat jongeren weten waarvoor ze 'het doen', duidelijke structuur bieden en een duidelijke focus op consequenties in plaats van straf (Pronk, 2021).

“En wat voor mij altijd heel belangrijk is geweest, zijn leraren die een band met je opbouwen. Daar heb ik heel erg, ja dat werkt voor mij gewoon. Daar kan ik gewoon dan voel ik me.. dan ga ik met een fijn gevoel de les in, doe ik.. kan ik.. krijg ik het meeste af in de les en ja is het ook nog eens gezellig, dus.” (leerling, in Paulusma & Kuiper, 2020, pp. 11)

Een voorbeeld van een specifiek onderwijsklimaat waarin veel aandacht is voor de werkrelatie tussen docenten en leerlingen is traumasensitief onderwijs (Coppens et al., 2021). Veel leerlingen op het voortgezet speciaal onderwijs maken ingrijpende jeugdervaringen mee die weer invloed hebben op hoe kinderen zich op school/in de klas uiten (Offermans & Asselman, 2024). Het gaat hier om het creëren van een onderwijsklimaat dat helpend kan zijn bij leerlingen die bepaald gedrag laten zien binnen de klas en hoe je hier mee om kunt gaan in de klas en organisatiebreed (Offermans & Asselman, 2024).

Lukassen (2019) beschrijft aanvullende taakomschrijvingen voor docenten die lesgeven aan studenten in een kwetsbare positie, zoals: kennis hebben over de thuissituatie en/of gedragsproblemen van studenten en de invloed die dit op het leerproces heeft, kennis hebben van het voortraject van studenten en weten hoe je daarop kunt aansluiten, kennis van straat-, thuis-, en schoolcultuur en weten hoe hiermee om te gaan in het contact met studenten, op de hoogte zijn van instanties die hulp kunnen bieden, samenwerken met ouders, kennis hebben van de arbeidsmarkt en bijvoorbeeld passende toetsen kunnen maken.

Verder wordt in verschillende artikelen het belang van maatwerk benadrukt (Steunpunt Passend Onderwijs 2020; Eimers & Kennis, 2018; Putman & Woittiez, 2020; Inspectie van het onderwijs, 2023), zoals flexibiliteit in instroommomenten en het behalen van deelcertificaten. Tot slot wordt in de Staat van het Onderwijs (2023) genoemd dat sommige leerlingen baat hebben bij onderwijszorgarrangementen. Dit is een integraal aanbod van zorg en onderwijs.

Vso-scholen

Vso-scholen zouden beter zicht moeten krijgen op de competenties die vso-leerlingen nodig hebben om goed te functioneren in het mbo (Inspectie van het onderwijs, 2021; Steunpunt passend onderwijs, 2020). Voor studenten die de overstap maken, blijken zelfredzaamheid, plannen en structureren en hun sociale vaardigheden in veel gevallen achter te lopen op wat er van hen op deze gebieden verwacht wordt op het mbo (Balans & Nederlandse Vereniging voor Autisme, 2018). Aankomende studenten hebben lang niet altijd een goed beeld van de mbo-instelling en wat er van hen wordt verwacht (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022). Vso-scholen kunnen hier aandacht aan besteden en studenten op voorbereiden, bijvoorbeeld binnen Loopbaanbegeleiding (LOB, zie hoofdstuk 5). Een ‘proeve van bekwaamheid’ wordt genoemd door Oosting et al. (2012) waarbij leerlingen in het vso demonstreren dat ze de competenties die belangrijk zijn in het mbo verworven hebben.

De overstap van het vso naar het mbo is een overstap van het speciaal onderwijs naar regulier onderwijs. Het vso kan toekomstige studenten voorbereiden op deze transitie door rekening te houden met verschillende factoren. Op basis van literatuuronderzoek zijn er 26 uitgangspunten opgesteld waaraan een school die de transitie van vso naar school of werk voorbereid zou moeten voldoen (Lierop & Koning, 2011). Uitgangspunten voor een ideale transitieschool die genoemd worden zijn *acceptatie van de beperking, aandacht voor werk en opleiding, aanpassen curriculum, autonomie en zelfbeschikking, barrières en oplossingen, wonen en vrije tijd, sociale contacten, begeleiding van leerlingen en ouders, professionaliteit van medewerkers, vastleggen van informatie, afstemming en samenwerking, tijd voor overleg en begeleiding, een vroege start, evalueren en gebruik van assessments* (Lierop & Koning, 2011). In het onderzoek van Paulusma & Kuiper (2022), waarin negen ouders zijn geïnterviewd over de overstap van het vso naar een vervolg, geven zij aan behoefte te hebben aan aandacht voor en begeleiding bij het ‘totaalpakket’ van deze leerlingen in de weg naar volwassenheid zoals meedenken over zelfstandigheid, wonen, basale vaardigheden, werk of vervolgopleiding.

Belangrijke elementen voor een soepele overstap vso-mbo

- Meer aandacht besteden aan oriënteren op vervolgopleiding en beroep zodat studenten realistische verwachtingen heeft van de opleiding in het mbo.
- Afstemming binnen de zorgprogramma’s van het vso en loopbaanbegeleiding over welke ondersteuning nodig is bij het begeleiden naar vervolgonderwijs.
- Het betrekken van ouders bij de voorbereiding op de overstap naar het mbo, zodat zowel de leerling als ouders reële verwachtingen hebben van het mbo.

- Warme overdracht van vso leerlingen aan het mbo.
- Bespreken tijdens de intake wat een student qua ondersteuning nodig heeft

Samenvatting:

- Ondersteuning op het mbo van studenten afkomstig uit het vso, vindt nog vaak buiten de klas plaats, hoewel er een verschuiving plaatsvindt naar meer ondersteuning binnen de klas. Dit heeft voor- en nadelen. Studenten hechten waarde aan de band die zij hebben met hun mentor. Mbo-docenten ontbreekt het soms aan kennis en expertise over de specifieke 'vso doelgroep'. Professionalisering van mbo-docenten is hierin nodig.
- Vso-scholen doen er goed aan leerlingen beter voor te bereiden op de overstap, door extra aandacht te besteden aan competenties en vaardigheden die nodig zijn voor het volgen van een mbo opleiding (zelfredzaamheid, sociale vaardigheden, plannen en structureren), realistische verwachtingen te scheppen over het mbo bij leerling en ouders

3.3 Samenwerken met ouders/verzorgers

In veel van de studies in dit onderzoek wordt het betrekken van de ouders/verzorgers (verder: ouders) bij de opleiding in het algemeen en de overstap in het bijzonder als belangrijk aandachtspunt naar voren gebracht (Abu Ghazaleh et. al., 2020; Eimers & Kennis, 2018; Eimers et. al., 2020; Paulusma & Kuiper, 2022; Putman & Woittiez, 2020; Slagter & Veldhuizen, 2021; Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Door leerlingen gebruik te leren maken van hulpbronnen uit hun sociale omgeving kan hun zelfredzaamheid vergroot worden (Slagter & Van Veldhuizen, 2022). Uit eerder onderzoek (Baay, 2015; Slagter & Van Veldhuizen, 2021) komt naar voren dat leerlingen van de entree- en niveau 2 opleiding weinig gebruik maken van andere hulpbronnen dan hun mentor in hun opleiding. De mentor fungeerde in het eerste jaar bij deze groep de rol van coach, docent, mentor, hulpverlener en wegwijzer (Slagter & Veldhuizen, 2021). Studenten zijn minder geneigd een klasgenoot om hulp te vragen of een andere docent binnen de opleiding en werden hierin ook niet altijd gestimuleerd (Slagter & Veldhuizen, 2021). Dat zorgt voor afhankelijkheid van deze studenten van hun mentor. Belangrijk is dat er aandacht besteed wordt aan het aanleren van alternatieve oplossingsstrategieën buiten het vragen van hulp om aan de mentor. Op deze manier worden studenten zelfstandiger en veerkrachtiger (Slagter & Van Veldhuizen, 2022).

Samenwerken met ouders bij een kwetsbaar moment als de overstap naar een nieuwe school, is extra belangrijk. Ouders betrekken bij de studiekeuze van hun kind zorgt ervoor dat leerlingen een bewustere studiekeuze kunnen maken (Kuijpers et. al., 2017), maar ook tijdens het volgen van de mbo-opleiding helpt het om samen te werken met ouders. Ter voorbereiding van de overstap is het belangrijk dat

ouders (of belangrijke anderen) zo vroeg mogelijk betrokken worden (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Zo kan tijdig besproken worden welke ondersteuningsbehoefte een leerling heeft en kan nagegaan worden of een vervolgopleiding die ondersteuning kan bieden.

“Heel essentieel.. is heel essentieel. Als je die driehoek niet hebt, kind, ouder, school, en dan ook nog de hulpverleners, dus eigenlijk een vierhoek, dan ga je nat. En dat merk ik tot aan nu toe, dat moet je gewoon echt helemaal spits hebben.” (Ouder, Paulusma & Kuipers, 2020, pp 13).

Aan de andere kant maken jongeren in deze leeftijdsfase een ontwikkeling door en maken zij zich meer los van hun ouders. Ze zijn bezig met het vormen van hun eigen identiteit, normen en waarden (Nationaal Jeugdinstituut, *zd*). Jongeren en jongvolwassenen hechten in deze tijd veel waarde aan vriendschappen en relaties (Nationaal Jeugdinstituut, *zd*). Tijdens het maken van een studie- en beroepskeuze hebben leeftijdsgenoten met hun verwachtingen ook (in)direct invloed op de studiekeuze van een jongere (Nationaal Jeugdinstituut, *zd*). Het kan een jongere helpen om met andere jongeren te praten over hun studiekeuze.

Samenvatting

- Bij de kwetsbare vso-doelgroep is het belangrijk het sociale netwerk te betrekken (in het algemeen en in het bijzonder bij de overstap). Vso-scholen en mbo-instellingen kunnen de zelfredzaamheid van deze jongeren vergroten door hen gebruik te leren maken van hun sociale netwerk.
- Belangrijke elementen bij het betrekken van het netwerk zijn (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022):
 - Het netwerk vroegtijdig bij de studiekeuze en overgang naar het mbo betrekken
 - Informatiebijeenkomsten organiseren voor ouders omtrent verwachtingen op het mbo en de rechten en plichten bij de overgang
 - Bewustwording dat ouders aangeven bij het mbo dat er een ondersteuningsbehoefte is

3.4 Ondersteun jongeren bij de aanmelding en intake

In 2017 ging de wet ‘Vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht tot het mbo’ (VATmbo) in. Deze wet introduceerde een aantal maatregelen, waaronder (Eimers et al., 2019):

- De aanmelddatum van 1 april
- Voorschriften voor procedures en informatievoorziening
- Toelatingsrecht voor aankomende studenten

- Voorwaarden waaronder dat toelatingsrecht geldt
- Een verplicht bindend studieadvies in het eerste jaar

Doel van deze maatregelen is om de studiekeuze en het aanmeldproces te verbeteren om uitval en opleidingsswitchen te verminderen (Eimers et al., 2019). Deze maatregelen sluiten hiermee goed aan bij de knelpunten waar de vso-doelgroep tegenaan loopt. Deze maatregelen moeten het studiekeuze en aanmeldproces verbeteren, door leerlingen te stimuleren zich eerder te oriënteren en aan te melden voor een opleiding. Ook zou het toelatingsrecht ervoor moeten zorgen dat leerlingen altijd aangenomen worden door een mbo-instelling (mits er aan opleidingseisen voldaan wordt en er tijdig aangemeld wordt); op basis van cijfers en motivatie kan een student niet afgewezen worden. Het doel hiervan is dat er binnen de intakeprocedure aandacht is voor het bespreken van ondersteuningsbehoeften, zodat die al vroegtijdig duidelijk zijn. Dit alles zou bij moeten dragen aan een soepelere overgang naar het mbo. Met ingang van augustus 2023 is bovendien de wet Verbetering rechtsbescherming mbo-studenten in gang getreden. Deze wet verplicht organisaties om afspraken over extra ondersteuning schriftelijk vast te leggen voor studenten met een handicap of chronische ziekte (Kennis et al. 2023). De monitor passend onderwijs (meting 2022), laat zien dat de wetswijziging in 2017 de focus van de intake heeft laten verschuiven naar een kennismaking en eventuele bespreking van ondersteuningsbehoeften, waar voorheen meer de nadruk lag op een bespreking van motivatie en geschiktheid (Kennis et al. 2023). Er zijn grote verschillen in hoe mbo-instellingen de intake vormgeven: van alleen een welkom tot het uitgebreid in kaart brengen van ondersteuningsbehoeften. Het Steunpunt Passend Onderwijs (2020) adviseert instellingen ruimte te maken voor dit laatste. Het initiatief voor een gesprek over ondersteuningsbehoeften ligt in principe bij de jongere, maar het is belangrijk dat een begeleider de jongere stimuleert om het gesprek met de desbetreffende mbo-opleiding te voeren en hem hierin te ondersteunen. Belangrijk is dat ondersteuningsbehoeften zo vroeg mogelijk kenbaar worden gemaakt bij de mbo-instelling, zodat er nog bijgestuurd kan worden (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020).

Verder komt uit het geraadpleegde onderzoek naar voren dat het belangrijk is dat er een goede (het liefst 'warme') informatieoverdracht plaatsvindt tussen de vso-school en mbo-instelling (Abu Ghazaleh et. al.,; Regioplan, 2023). Bij een warme overdracht zijn alle relevante personen rondom de aankomende student betrokken zowel vanuit het persoonlijk netwerk, de vso als de mbo school (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022). In het project Start & Go MBO in de regio Arnhem (wat wordt genoemd als goede praktijk) worden een aantal randvoorwaarden aan een 'Warme overdracht' gesteld zoals dat deze altijd

met de jongere samen is, dat er eerlijkheid, betrouwbaarheid en transparantie moet zijn tussen de vso school en de mbo school en dat hier rekening mee moet worden gehouden op bestuurlijk niveau, door dit onderdeel op te nemen in de taakjaarplanning (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022). In diverse regio's wordt een warme overdracht anders vormgegeven, voorbeelden en tips kunnen gevonden worden in het document: [Bijdragen aan een succesvolle overgang](#) en [Ingrediënten succesvolle overstap](#). Ter ondersteuning bij de warme overdracht kan er gebruik worden gemaakt van digitale uitstroomdossiers (Regioplan, 2023; Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Voordelen van een digitaal dossier zijn dat er uniformiteit komt in de intake- en doorstroomformulieren. Ook wordt geadviseerd om de overstap van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften te evalueren (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Wat ging goed en wat kan beter? Was de begeleiding toereikend? Wat kan de mbo-stelling doen om de overstap nog beter te laten verlopen? Door als instelling gebruik te maken van doorstroomdata, kun je zicht houden op hoe het leerlingen vergaat in het vervolgonderwijs (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Het is wel van belang hierbij duidelijke afspraken te maken met ouders en rekening te houden met de AVG richtlijnen, zie bijvoorbeeld [Aanpak IBP - Aanpak informatiebeveiliging en privacy in het onderwijs \(kennisnet.nl\)](#)

Tot slot wordt genoemd dat de nazorg die vso-scholen hun leerlingen bieden van grote meerwaarde is voor de overstap naar het mbo. Deze nazorg wordt door scholen verschillend vormgegeven. Het uitgangspunt is dat de school de nazorgtaak uitvoert gedurende minimaal een jaar nadat de leerling de school verlaten heeft (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Doppenberg et. al., (2022) noemen dat er wel meer ruimte moet komen voor docenten om de nazorgplicht daadwerkelijk en inhoudelijk goed uit te voeren. Uit hun onderzoek komt naar voren dat de invulling van de nazorgplicht vaak bestaat uit twee telefoongesprekken met de betreffende jongere per jaar wat te beperkt is om nazorg goed vorm te geven.

Samenvatting

- Ondersteuning bij de aanmelding en intake is belangrijk om de overstap tussen het vso en het mbo te versoepelen. Dit kan gedaan worden door:
 - De leerling uit het vso begeleiden om de ondersteuningsbehoeften bespreekbaar te maken met de mbo-opleiding.
 - Te zorgen voor een warme informatieoverdracht tussen de vso school en het mbo
 - De overstap tussen het vso en mbo gezamenlijk te evalueren. Wat ging goed en wat kan beter?

- Vanuit de vso-school nazorg bieden.

3.5 Aandacht voor begeleiding bij stage en overgang naar werk

Stage

Uit verschillende rapporten komt naar voren dat stage een struikelblok is voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte, waaronder ook leerlingen uit het vso (Balans & Nederlandse vereniging Autisme, 2018; Eimers et al., 2020; NJI& ECBO, 2021; Regioplan, 2023).

Veel studenten kunnen binnen de relatief beschermende omgeving van het mbo met extra ondersteuning nog wel meekomen, maar dit lukt niet meer bij stage. Redenen die hiervoor genoemd worden zijn dat stagebedrijven vaak geen kennis hebben over autisme, ADHD of psychische problemen en wat dit betekent voor de ondersteuning die nodig is om te leren (werken) in een stage (Eimers et al, 2020). Afstemming op dit punt vanuit de opleiding met stagebedrijven ontbreekt.

“Niet kunnen voldoen aan de competenties die gevraagd worden waaronder zelfstandigheid, initiatief nemen, hulp vragen, samenwerken, reflectievermogen, je aan afspraken houden. Deze leerlingen hebben vaak nog geen enkele werkervaring. Contacten met klanten, collega’s leveren problemen op. Flexibiliteit in het schakelen van werkzaamheden is lastig. Opdrachten van school zijn te groot waardoor een leerling niet weet hoe te beginnen.

Stage is vaak niet bekend met stoornissen. Mentoren steken extra tijd in deze leerlingen, gaan vaker op stagebezoek of onderhouden het contact telefonisch meer geregeld. Ikzelf als begeleider ondersteun waar mogelijk, veelal bij plannen en organiseren. maar ook door middel van psycho-educatie, afstemmen met ouders, hulpverlening en school. Op jaarbasis heb ik 13 uur per leerling, wat voor de hier genoemde leerlingen veel te weinig is. Als het na telkens nieuwe interventies toch niet lukt, is vaak het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van de leerling er niet op vooruit gegaan”. (mbo-docent, Balans & Nederlandse Vereniging voor Autisme, 2018, pp. 22).

Omdat stagebegeleiding vanuit de mbo-opleiding doorgaans op school plaatsvindt en niet ‘on the job’, helpt het deze studenten onvoldoende. De stagebegeleider vanuit school komt vaak maar een paar keer per jaar op locatie, bijvoorbeeld bij de start, een tussentijdse evaluatie en een eindevaluatie.

Ondersteuning ‘on the job’ zou deze studenten helpen.

Samenvatting

- Stage is vaak een struikelblok binnen het mbo. Veel studenten kunnen binnen de relatief beschermende omgeving van het mbo met extra ondersteuning nog wel meekomen, maar dit lukt niet meer bij stage.

- Redenen hiervoor zijn dat stagebedrijven nog te weinig kennis hebben van studenten met een ondersteuningsbehoefte, de stagebegeleiding nog veel op school is en niet 'on the job' en veel studenten het lastig vinden om te voldoen aan de eisen van de praktijk.

Van mbo naar werk

Tot slot is voor studenten met een ondersteuningsbehoefte ook de overgang van mbo naar werk een risicomoment, ze staan er na hun studie ineens alleen voor (Eimers et al., 2020).

In de afgelopen jaren is in toenemende mate aandacht voor de overgang naar werk binnen het mbo. Zo is er in een gezamenlijk project van verschillende mbo-onderwijsinstellingen, met steun van Fonds Nuts Ohra (FNO) en de MBO-raad, de *Transitieroute*, ontwikkeld (Eimers & Raaijman, 2018; Eimers et al., 2020). Dit is doorgaande loopbaanbegeleiding voor mbo-studenten met een ondersteuningsbehoefte, die zich richt op het laatste jaar van de opleiding en het eerste jaar werk (Eimers & Raaijman, 2018). In de *Transitieroute* worden verschillende bouwstenen uitgewerkt en praktische adviezen gegeven rondom het organiseren van onderwijs in deze periode.

Adviezen die o.a. in de *Transitieroute* worden genoemd zijn (Eimers & Raaijman, 2018):

- Help studenten oriënteren op banen, door bijvoorbeeld een banenmarkt te organiseren
- Organiseer meeloopdagen
- Verzorg lessen gericht op hoe je solliciteert en wat daarbij komt kijken
- Zorg dat de student een realistisch beeld heeft van wat de overstap van mbo naar werk betekent
- Oefenen met de nieuwe situatie, door bijvoorbeeld een stage of binnen het onderwijs door rollenspellen in de klas
- Zorg voor een warme overdracht tussen begeleider op school en de werkgever

Een verdere uitwerking van de adviezen kan gevonden in het artikel over de *Transitieroute* (Eimers & Raaijman, 2018).

Postma en Ter Burg (2019) identificeerden 24 factoren die de overgang van school naar werk of een plek om verder te leren, beïnvloeden. Dit gaat om factoren binnen de jongere zelf, zijn netwerk, en de omgeving organisatie waarmee de jongere te maken heeft. Benoemd wordt bijvoorbeeld het belang van een integrale blik van de betrokken professionals en professionals die beschikken over de benodigde kennis en vaardigheden om een jongere te kunnen begeleiden.

Samenvatting

- Ook de overgang van het mbo naar werk is een risicomoment
- In de Transitieroute (Eimers & Raaijman, 2018) is een doorlopende leerlijn ontwikkeld die zich richt op het laatste jaar in mbo en het eerste jaar in werk.
- Er zijn vele factoren die de overgang van school naar werk of een plek om verder te leren beïnvloeden, binnen de jongere zelf, het netwerk en organisatie.

3.6 Borging op bestuurlijk niveau

Een goede aanpak voor de overstap van vso naar mbo dient geborgd te worden op bestuurlijk niveau (Regioplan, 2023). Hierbij is het belangrijk dat goede initiatieven structurele financiering ontvangen en dat de directie en teamleden van de scholen en instellingen gemotiveerd zijn om de ondersteuning voor deze doelgroep te verbeteren. Ook helpt het als instellingen en scholen een breed gedragen visie hebben, die uitgewerkt is in beleid (Inspectie van het Onderwijs, 2023). Er wordt genoemd dat protocollen en procedures als knelpunt worden ervaren worden om snel en soepel tot gezamenlijke afspraken te komen (Eimers en Kennis, 2018). Het kan al helpen wanneer vso-scholen en mbo-instellingen kennis hebben van wet- en regelgeving, zodat er kennis is over waar ruimte is voor een flexibele aanpak en maatwerk (Steunpunt Passend Onderwijs, 2022).

Samenvatting

- Een duurzame aanpak vergt borging op bestuurlijk niveau.

4. TRANSFERCOACHING

Twee studies gaan in op manieren om de veelgenoemde individuele begeleiding die nodig is voor een goede overgang te organiseren en inhoud te geven. Een ‘tussenschakel’ lijkt eenvoudiger te organiseren en te faciliteren dan bijvoorbeeld alle mentoren van vso-instellingen en mbo-scholen meer tijd en ruimte te geven om een warme overdracht te realiseren (Doppenberg et. al., 2022). Een voorbeeld van zo’n ‘tussenschakel’ is transfercoaching. Zoals bekend bij de projectgroep, werken ook verschillende onderwijsinstellingen van de PrO-ROC-route hiermee. In 2020-2021 vond er een pilot plaats bij een aantal vso-scholen en mbo-instellingen in de regio Amsterdam, waarbij 10 jongeren een transfercoach toegewezen kregen. De transfercoach begeleidde hen bij de overstap naar werk of vervolgonderwijs (Abu Ghazaleh, et. al., 2020). De begeleiding startte in het voorlaatste schooljaar van het vso en werd voortgezet na vertrek van de vso-school. Het doel van transfercoaching is dat jongeren op alle levensgebieden begeleid worden, dus niet alleen in de overstap naar onderwijs of werk. Leerpunten uit het eerste jaar van deze pilot zijn:

- Niet elke coach past bij elk jongere, voor een goede werkrelatie is een ‘klik’ nodig en daarom is het belangrijk dat jongeren zelf hun coach kunnen kiezen. In de pilot werkte het goed om met speeddates te werken. Op basis daarvan kozen jongeren hun coach. Het bleek belangrijk dat de groep coaches waaruit gekozen kan worden divers is (gender, sociaal-culturele achtergrond) zodat jongeren een coach kunnen kiezen in wie zij zich kunnen herkennen.
- De coach heeft aandacht voor relatie-opbouw. Hier gaat veel tijd in zitten, omdat deze jongere zich in de regel niet makkelijk openstellen.
- De coach is open en betrokken, betrouwbaar, empathisch en heeft ook lef nodig (om dingen aan te kaarten, te regelen en organiseren). De coach beschouwt de jongere als gelijke en geeft vooral positieve feedback.
- De coach sluit aan bij de behoeften van de jongere. Het perspectief van de jongere is leidend, niet een begeleidings- of ondersteuningsplan.
- De coach heeft kennis van wet- en regelgeving, zodat deze domein overstijgend kan ondersteunen.
- De coach ondersteunt bij het vinden van een stageplek of werk of vervolgonpleiding.
- De coach is flexibel beschikbaar en is ook buiten kantoortijden bereikbaar voor de jongere.
- De coach heeft (methodische)kennis en ervaring met het begeleiden van jongeren.

Doppenberg et. al., (2022) benadrukken dat transfercoaching een warme overdracht tussen

onderwijsmedewerkers vanuit een het vso en mbo niet zou moeten vervangen. Dit is een belangrijk element voor een goede overstap.

Samenvatting

- Een voorbeeld voor individuele begeleiding van leerlingen bij de overstap naar vervolgonderwijs of werk is het werken met een transfercoach. De 'klik' met jongeren is daarbij belangrijk, evenals een open en ondersteunde, positieve houding.

5. LOOPBAANORIENTATIE EN -BEGELEIDING

Verschillende studies benadrukken dat een goede overstap tussen vso en mbo verbetering vergt van de huidige loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) (Abu Ghazaleh et. al., 2020; Doppenberg et. al., 2022; Regioplan, 2023; Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). In het vmbo en mbo wordt loopbaanoriëntatie en -begeleiding vormgegeven aan de hand van de vijf loopbaancompetenties die (oorspronkelijk) geformuleerd zijn door Kuijpers (2003). Op het havo en vwo zijn scholen wel gebonden aan het bieden van loopbaanbegeleiding, maar mogen zij zelf invullen hoe zij dit doen. De vijf loopbaancompetenties zijn: kwaliteitenreflectie (wat zijn mijn competenties en vaardigheden?), motievenreflectie (wat vind ik leuk en waardevol?), werkexploratie (welke werkmogelijkheden zijn er voor mij?), netwerken (het opbouwen en onderhouden van contacten voor loopbaanontwikkeling) en loopbaansturing (het maken van weloverwogen keuzes en het ondernemen van acties om de loopbaan te sturen in de gewenste richting). Het ontwikkelen van deze loopbaancompetenties gaat niet vanzelf. In een loopbaangerichte leeromgeving worden kansen voor de ontwikkeling van loopbaancompetenties ten volle benut. Hierin is het belangrijk dat het curriculum praktijkgericht is en leerlingen concrete ervaringen biedt met de werkpraktijk (ook wel: 'praktijk nabije ervaringen'), er sprake is van een continue loopbaandialogo waarin leerlingen kunnen reflecteren op hun ervaringen (dit in tegenstelling tot het uitsluitend geven van advies, geven van feedback of communiceren van test-uitslagen), en leerlingen in staat worden gesteld hun eigen leerproces ten behoeve van hun loopbaanontwikkeling te sturen waardoor er sprake is van vraaggerichtheid (Kuijpers en Meijers, 2009).

De meeste LOB-interventies zijn gestoeld op de vijf loopbaancompetenties (Korpershoek et. al., 2022). Er is slechts een handjevol onderzoek dat aandacht besteedt aan LOB in het vso en een deel hiervan betreft onderzoek dat een regionaal beeld schetst (bv. Brabant, Friesland). Vanwege de schaarsheid van de beschikbare literatuur die betrekking heeft op het vso, wordt dit onderzoek wel meegenomen. Voordat we het vso-onderzoek bespreken, bespreken we eerst een onderzoek van Korpershoek en collega's (2022) dat in algemene zin inzicht geeft in effectief LOB. Zij deden een uitgebreide literatuurstudie van (inter)nationale onderzoeken naar belangrijke elementen van LOB voor vmbo-leerlingen. Wanneer er rekening gehouden wordt met de volgende elementen, is de kans op effectiviteit van een LOB-activiteit groter:

- Laat leerlingen tijdig beginnen met het oriënteren op het mbo (in de onderbouw).
- Leg verbinding met de praktijk. Dit kan door bijvoorbeeld snuffelstages, bedrijfsbezoeken en gastlessen.

- Geef de leerling een actieve rol. Geef leerlingen bijvoorbeeld een opdracht tijdens een bedrijfsbezoek, geef ze dan niet alleen een rondleiding.
- Bied als school een samenhangend traject aan. Dit kan bijvoorbeeld door LOB onderdeel te maken van het curriculum en een samenhangend traject te ontwikkelen voor onder- en bovenbouw.
- Besteed aandacht aan reflectie. Vmbo-leerlingen hebben vaak moeite om op eigen kracht hun kwaliteiten te zien en te onderbouwen. Geef leerlingen opdrachten waar ze aan het denken gezet worden over wat bij de hen past en waarom. Het is hierbij vooral belangrijk gesprekken hierover met leerlingen te voeren, waarbij de leerling eigen ervaringen inbrengt en de mentor de relatie legt met kwaliteiten en mogelijke toekomstige beroepen en daarbij horende opleidingen. Uit onderzoek blijkt dat schriftelijke reflectie weinig oplevert. Dit element zal ingewikkeld zijn bij de LOB voor leerlingen uit het vso, omdat deze leerlingen niet altijd het vermogen zullen hebben om te reflecteren. Bij deze doelgroep zal er meer sturing door de mentor (of andere begeleider) nodig zijn.
- Betrek ouders/verzorgers. Daarnaast is het ook belangrijk ouders en eventuele andere mensen uit het sociale netwerk bij LOB te betrekken. Ouders zijn de belangrijkste beïnvloeders en gesprekspartners bij studie- en beroepskeuze, al zijn zij zich hier vaak niet bewust van. Het ontbreekt ouders van leerlingen in het vmbo en mbo vaak aan basale informatie over de opleiding(s)mogelijkheden) van hun kind. Ouders vinden zelf dat zij weinig betrokken worden bij LOB en hebben behoefte aan meer informatie voor schoolloopbaankeuzes. Zie hiervoor ook par. 3.3.
- Leer leerlingen omgaan met verwachtingspatronen. Voor leerlingen kan het ingewikkeld zijn om om te gaan met verschillende verwachtingspatronen vanuit school en thuis. Bijvoorbeeld als het gaat over verwachtingen rondom beroepen voor 'ons soort mensen' of beroepen specifiek voor jongens/meisjes. Ouders kunnen soms weinig ruimte geven voor eigen keuzes en wensen. Het is goed om op school de gesprekken hierover te voeren met de leerlingen.

Het onderzoek van Korpershoek en collega's richtte zich op LOB op het vmbo. Net als veel ander onderzoek naar LOB, staat hierin vooral de keuze voor een vervolgopleiding centraal. Maar LOB gaat in wezen over loopbaanoriëntatie in bredere zin. Voor het vso geldt dat - naast de keuze voor een vervolgopleiding (uitstroomprofiel Vervolgonderwijs) - LOB ook gericht kan zijn op de keuze voor werk (uitstroomprofiel Arbeidsmarkt) of dagbesteding (uitstroomprofiel Dagbesteding). Loopbaanoriëntatie en de keuze voor een beroep maken bijvoorbeeld onderdeel uit van de 'Borissystematiek' welke gericht

is op het voorbereiden van vso- en pro-jongeren op de arbeidsmarkt (Groeneveld et. al., 2015) of van methode FLOOR. Dit is jongerencoaching waarin een FLOOR jongerencoach samen met een mentor de vso-leerling naar passend werk begeleidt (FLOOR jongerencoaching, 2020).

Haandrikman en Pietersen (2017) benoemen dat het belangrijk is dat vso-scholen leerlingen de mogelijkheid bieden te switchen tussen uitstroomprofiel (zogenaamde 'overstappers'). Van sommige leerlingen is immers pas later duidelijk welk uitstroomprofiel het best passend is. In hun artikel bieden Haandrikman en Pietersen concrete richtlijnen voor hoe vso-scholen in de onderbouw inhoudelijke en organisatorische afstemming kunnen bereiken tussen het Arbeidsmarktgerichte uitstroomprofiel en het uitstroomprofiel Vervolgonderwijs waardoor overstappen van profiel mogelijk is. Dit wordt mogelijk gemaakt door het organiseren van een doorlopende leerlijn tussen de onder- en bovenbouw met aandacht voor LOB. Na een breed onderbouwprogramma zal de nadruk van LOB in de bovenbouw uiteindelijk voor de ene groep meer liggen op de keuze voor een vervolgopleiding en bij de andere groep op de keuze voor toekomstig werk. Hierin worden vooral aanpassingen geadviseerd in het onderbouwprogramma van het profiel Arbeidsmarkt waarbij de manier waarop LOB in het vmbo wordt vormgegeven een belangrijke inspiratiebron is. Om aansluiting tussen beide profielen mogelijk te maken, wordt geadviseerd om in de onderbouw (profiel Arbeidsmarkt) vooral te werken aan de kerndoelen vso, met extra accenten op: 1) het aanbieden van extra lesstof ten aanzien van de algemeen vormende vakken (avo-vakken), 2) het aanbieden van een LOB-programma waar de oriëntatie op het profiel Vervolgonderwijs deel van uitmaakt, en 3) het benutten van de praktijkvakken in de onderbouw van het profiel Arbeidsmarkt voor verkenning van de beroepsgerichte programma's met het accent op de transitiegebieden burgerschap, wonen, werken, en vrijetijdsbesteding. Vso-scholen kunnen dit extra aanbod op verschillende manieren organiseren, een viertal modellen wordt besproken in het artikel. Verder adviseren de auteurs dat de professionals die leerlingen begeleiden goed toegerust zijn om hoogwaardige begeleiding aan de doelgroep te kunnen bieden. De professionals dienen te kunnen werken met passende procedures en instrument.

Uit een onderzoek in de regio Zuidoost Brabant, komt naar voren dat er binnen LOB tijd en ruimte moet zijn voor wat de jongere zelf wil en kan, extra aandacht (en nazorg) voor jongeren die uitvallen of dreigen uit te vallen, aandacht voor de doorstroom, transitie en warme overdracht, sterke regionale samenwerkingen, en extra aandacht en zorg in het kader van hogere uitkomsten en een duurzame uitkomst (Coppens et al., 2018). Daarnaast wordt in ditzelfde onderzoek benoemd dat het LOB-

programma beter geïntegreerd in het curriculum kan worden aangeboden, en geven docenten en begeleiders aan dat zij zelf meer kennis en vaardigheden zouden willen hebben om jongeren goede loopbaanbegeleiding te kunnen begeleiden. Tenslotte benoemen de auteurs dat ingezet moet worden op het betrekken van het eigen netwerk van de jongere. Ten Brug en Postma (2019) plaatsen hierbij als kanttekening dat niet alle jongeren beschikken over een sociaal steunnetwerk, waardoor zij veiligheid en een stabiele basis missen.

Jongeren heb vaak geen goed beeld van mbo-opleidingen en toekomstige beroepen (Doppenberg et. al., 2022), wat de kans op een keuze voor een opleiding die niet blijkt te passen, en daarmee voortijdig schoolverlaat, vergroot. LOB zou zich moeten richten op vergroting van kennis van leerlingen over opleidingen en beroepen, zodat zij hier realistischere verwachtingen van krijgen (Abu Ghazaleh et. al., 2020; Doppenberg et. al., 2022). Ook is het raadzaam om stil te staan bij de vraag of het beroep en de opleiding haalbaar is gezien de beperkingen van een jongere (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020). Steunpunt Passend Onderwijs (2020) adviseert verder nog om de persoonlijke begeleiding, zorg en LOB al in een vroeg stadium met elkaar samen te laten werken (dus mentor, decaan en zorgcoördinator). Zorg dat de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in beeld zijn en bespreek gezamenlijke acties. De mentor is de spil bij de overgang. Daarnaast kan een transfercoach (zie hoofdstuk 4) van het mbo een belangrijke rol spelen in het onderhouden van de contacten en de begeleiding van de overgang (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020).

Samenvatting

- Voor een verbeterde overstap tussen vso en mbo, is het belangrijk dat er meer aandacht besteed wordt aan LOB. Belangrijke elementen in LOB zijn:
 - Begin in een vroeg stadium en neem de interventies op in het curriculum.
 - Leg verbinding met de praktijk.
 - Biedt vso-leerlingen in de onderbouwfase een gelijksoortig programma aan zodat een switch in uitstroomprofiel mogelijk is.
 - Geef leerlingen een actieve rol waarbij er ruimte is voor vraaggestuurd werken.
 - Zorg voor een LOB-programma dat dialogisch is en waarin leerlingen reflecteren op hun ervaringen.
 - Betrek ouders/verzorgers.
 - Leer jongeren omgaan met verwachtingspatronen.
 - Werk samen als zorgcoördinator, decaan en mentor.

6. CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Het doel van deze literatuurverkenning was inzicht krijgen in de volgende punten:

- 4) Kenmerken van de vso-doelgroep; specifieke behoeftes van deze doelgroep in een overstap naar het mbo.
- 5) Voorwaarden en elementen voor een succesvolle overstap voor vso-leerlingen naar het mbo.
- 6) Belangrijke elementen van LOB
- 7) Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches.

6.1 Cluster 4 leerlingen

De achtergrond van leerlingen (vooral jongens) in het cluster 4 en ook de problemen waar zij tegenaan lopen, verschilt (Eimers et al., 2013). Er is sprake van meervoudige problematiek en cluster 4 leerlingen hebben vaak verschillende kwetsbaarheden zoals psychische of gedragsproblemen, een verstandelijk beperking of een laag IQ, een moeilijke thuissituatie, kampen met trauma, zijn vatbaar voor criminaliteit en ervaren financiële problemen (Paulusma & Kuiper 2022). Meestal hebben zij een minder steunend netwerk (Doppenberg et. al., 2022).

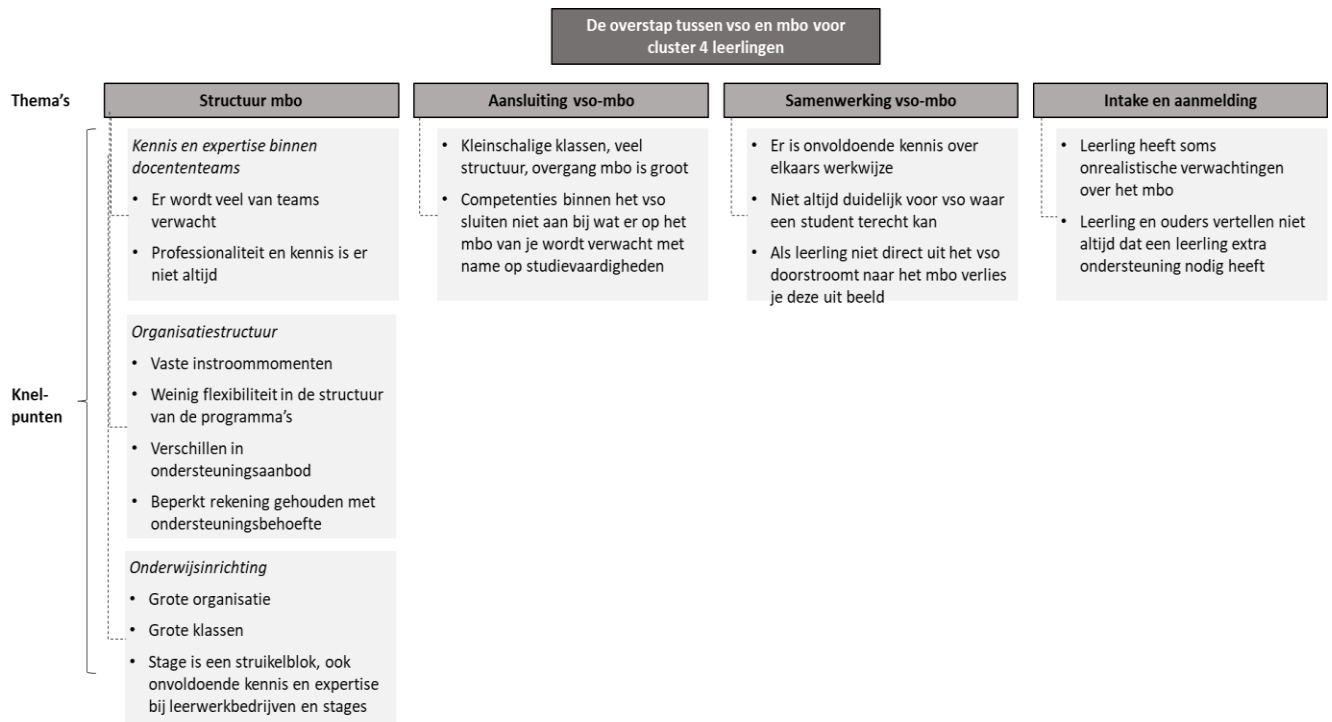
6.2 Voorwaarden, knelpunten en elementen voor een succesvolle overstap

Voor de verkenning zijn er rapporten van zowel kwantitatieve als kwalitatieve opzet bekeken. Het kwantitatieve deel van de onderzochte rapporten geeft veel inzicht in de bestaande structuren binnen het vso en mbo en hoe huidige wet- en regelgeving wordt toegepast met betrekking tot studenten met een ondersteuningsbehoefte. De kwalitatieve studies geven zicht op hoe docenten, ouders, jongeren en doorstroomcoördinatoren de overstap vso naar mbo ervaren en welke knelpunten, succesfactoren en aanbevelingen zij zien. Het zijn zeer diverse rapporten en al deze informatie is in het rapport gecategoriseerd in verschillende hoofdstukken met als doel om overzicht te creëren. Er zijn echter duidelijk veel overeenkomsten in studies en data. Sommige data raken ook logischerwijs aan elkaar, zoals een vso leerling die geen realistische verwachtingen heeft over de mbo-opleiding of het beroep, de link daarmee met LOB, het betrekken van de ouders hierbij, maar tegelijkertijd ook de hulp die een transfercoach kan bieden mocht er ondersteuning nodig zijn. Er is dus overlap tussen de verschillende knelpunten en elementen die belangrijk zijn tijdens de overstap.

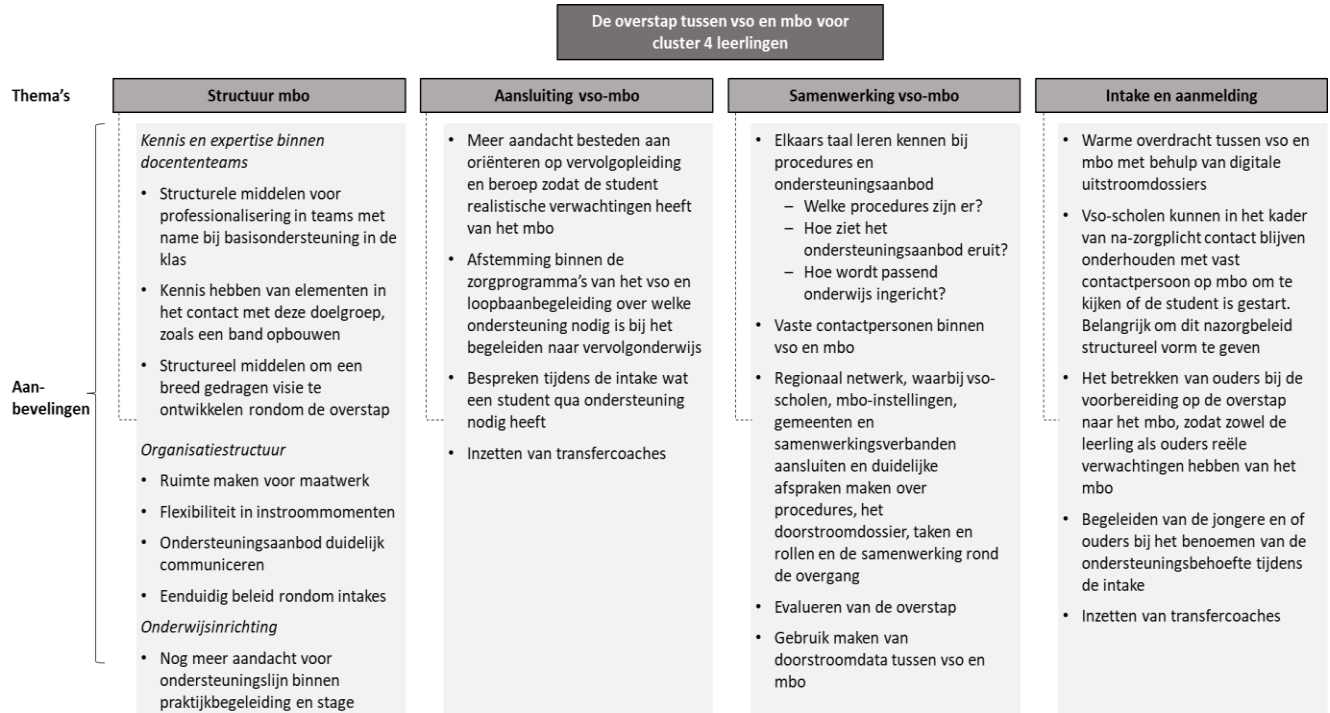
De knelpunten en elementen die belangrijk zijn tijdens de overstap, komen volgens ons samen in vier thema's die de bevindingen uit hoofdstuk 3 t/m hoofdstuk 5 weergeven: 1) de structuur binnen het mbo, 2) de aansluiting tussen vso-mbo, 3) de samenwerking tussen vso en mbo, 4) intake en

aanmelding. Zie figuur 1 voor een grafische weergave van de knelpunten en figuur 2 voor belangrijke elementen tijdens de overstap. De figuren zijn gebaseerd op de informatie uit hoofdstukken 3 en 5 en is specifiek gericht op elementen uit de overstap.

Figuur 1. Knelpunten tussen vso-mbo

Figuur 2. Belangrijke factoren voor een betere overstap vso-mbo

6.3 Belangrijke elementen van LOB

Er is weinig informatie te vinden over LOB specifiek gericht op de vso-doelgroep. Wat wel bekend is, is dat LOB breed georiënteerd dient te zijn (op meerdere uitstroomprofielen) omdat vaak pas gaandeweg duidelijk wordt welk profiel het beste aansluit bij een leerling. Het is dan helpend als leerlingen dezelfde brede oriëntatie hebben gehad (op arbeid en op leren). Aangenomen wordt dat leerlingen uit het vso meer tijd en ruimte nodig hebben om tot passende loopbaankeuzes te komen. Een LOB-programma op het vso moet hierin voorzien. Ook ouders en verzorgers worden bij voorkeur betrokken bij de loopbaandialogen. Daarnaast is een effectief LOB-programma niet enkel aanbodgestuurd, maar ook vraaggestuurd. Dat betekent dat ruimte wordt gemaakt voor de loopbaanvragen die op dat moment bij een leerling leven. De literatuur van LOB richt zich specifiek op loopbaancompetenties die gericht zijn op de pijlers *ontwikkelen van wat je wil, wat je kan en wat je mogelijkheden zijn*. Er zijn echter ook meer bredere competenties nodig om succesvol te kunnen zijn in het mbo zoals plannen, organiseren, samenwerken, verantwoordelijkheid kunnen nemen, maar ook factoren rondom school zoals zelfstandig kunnen reizen in het openbaar vervoer, zie ook paragraaf 2.2.

6.4 Belangrijke elementen van transfer- en overstapcoaches

Individuele begeleiding kan de overgang tussen vso en mbo versoepelen. Een voorbeeld voor hiervan is het werken met een transfercoach. Een pilot wijst uit dat de 'klik' met jongeren is daarbij belangrijk, evenals een open en ondersteunde, positieve houding.

6.5 Discussie/aanbevelingen

Het valt op te maken uit de literatuurverkenning dat er al veel kaders zijn ontwikkeld omtrent de organisatie en invulling van de overstap tussen vso en mbo. De elementen die genoemd worden blijken veelal algemeen van aard, er is nog weinig specifieke informatie beschikbaar over hoe je de succeselementen kunt operationaliseren naar de eigen praktijk of organisatie. Om de overgang te verbeteren is het maken van een vertaalslag van de algemene aanbevelingen naar de concrete situatie in Amsterdam nodig. Daarvoor is het nodig een scherp beeld te krijgen van alle initiatieven rondom de overstap die al georganiseerd worden binnen de regio en in kaart te brengen hoe andere regio's de overstap realiseren (Regioplan, 2023). Er zijn al veel initiatieven opgericht in verschillende regio's in Nederland die de overgang tussen vso-mbo kunnen versoepelen (zie ook Regioplan 2023, Steunpunt Passend onderwijs, 2022), waaronder de vsv-aanpak in Amsterdam en het Pro-ROC traject of Paspoort voor Succes (Regio IJssel-Vecht en Noordwest Veluwe).

Verder valt op dat de literatuur zich vooral richt op de overstap tussen vso en mbo en heel weinig literatuur zich specifiek verdiept in cluster 4 leerlingen die de overstap maken. Als er al clusters worden besproken, dan worden cluster 3 en 4 vaak samen genomen, bijvoorbeeld in de beschrijving van de cijfers. Verder wordt er veelal gesproken over *studenten met een ondersteuningsbehoefte* en wordt de doelgroep dus breder getrokken dan alleen cluster 4 leerlingen die uit het vso instromen.

Vanuit de literatuurverkenning komen duidelijke knelpunten naar voren en ook elementen en opsommingen van wat belangrijk is gedurende de overstap. Tegelijkertijd worden er nog erg beperkt concrete handvatten voor ondersteuning gegeven. Er zijn wel een aantal punten die opvallen, o.a. de kennis en expertise van professionals, het betrekken van ouders, de verwachting van de student, die mogelijk al geconcretiseerd kunnen worden in de eigen praktijk omdat hier al reeds bestaande kennis over is (bijvoorbeeld vanuit lectoraten).

Kennis en professionalisering docenten

Er wordt veel verwacht van professionals in het vso en mbo, zij dienen o.a. kennis te hebben van wet- en regelgeving, docenten verlenen basisondersteuning in de klas, de samenwerking tussen het vso-mbo

moet vorm krijgen, er moeten idealiter vaste contactpersonen worden geregeld en de organisatie van het onderwijs dient idealiter aangepast te worden door flexibele instroommomenten te creëren. Dit alles zou ervoor moeten zorgen dat er uiteindelijk ruimte is voor een flexibele aanpak en maatwerk waardoor de overstap versoepeld wordt voor deze doelgroep. Dit vergt bepaalde competenties van medewerkers, organisatorische randvoorwaarden én leiderschap (Bertram et al., 2015) en bestuurlijke borging (Regioplan, 2023). In de pilot transferbegeleiding is ervaring opgedaan met coaching/supervisie van de transfercoaches, zodat zij al doende konden leren. Bredere toepassing van coaching van docenten binnen het vso en mbo zou helpen om de ondersteuning aan leerlingen vorm te geven (Fixen et al., 2019), door bijvoorbeeld uit te werken wat ondersteuning van docenten precies inhoudt, docenten te coachen om dit toe te passen, te monitoren hoe dit gaat en met elkaar bespreken in het team, organisatorische randvoorwaarden in orde brengen en bestuurlijke kaders aan te brengen (Fixen et al., 2019).

Het betrekken van ouders en netwerk

Uit de resultaten komt naar voren dat door gebruik leren maken van hulpbronnen uit het sociale netwerk de zelfredzaamheid van studenten kan worden vergroot (zie paragraaf 3.2.2). Een reeds bestaande methodiek die hierbij kan helpen is de JIM (Jouw Ingebrachte Mentor) methodiek, die in de Jeugdzorg is ontwikkeld ([Wat is JIM? - jimwerkt.nl](http://Wat.is.JIM? - jimwerkt.nl)). Een 'ingebrachte mentor' is vaak een docent, een trainer van sport, een oom of tante, een ouder of oudere broer van een vriend of vriendin, een buurman die samen met de jongere bekijkt: wie uit je netwerk zou jou kunnen steunen.

Bejegening en contact met studenten

In de resultaten komt meermaals terug dat studenten elementen zoals oprechte interesse, een relatie opbouwen en gelijkwaardigheid belangrijk vinden in het contact met docenten, kortom de werkrelatie tussen student en docent. Dit zijn tevens elementen die genoemd worden bij de inzet van transfercoaches. Met betrekking tot dit thema zijn er al veel reflectie instrumenten en handleidingen ontwikkeld die docenten hierbij kunnen helpen zoals;

- [Bejegening - HVA](#), waarin wordt ingegaan op de definitie van bejegening en hoe deze eruit zou moeten zien.
- Voor een programma School2Care is er een instrument ontwikkeld voor de coaches die leerlingen uit een vergelijkbare doelgroep begeleiden: [instrument-reflectie-op-coachgesprekken-school2care.pdf \(hva.nl\)](#). Dit is een vertaalslag van veel van deze effectieve elementen in een concreet instrument.

- In het document [Handboek-Traumasensitief-Onderwijs.pdf \(lowan.nl\)](#) is veel informatie te vinden over traumasensitief onderwijs en hoe je dit kunt implementeren.

LOB

Voor het vormgeven van een LOB-lijn is er al veel informatie beschikbaar. Ook is er eenduidigheid over wat ervoor nodig is om een *loopbaangerichte leeromgeving* voor leerlingen vorm te geven. Binnen het vso zijn er mogelijkheden om LOB betekenisvol te verbinden aan de curricula van de verschillende uitstroomprofielen. Haandrikman en Pietersen geven hiervoor een aantal bruikbare richtlijnen (2017).

Handige websites:

- o Matrix basis LOB beleid, Uitstroom Vso-pro naar mbo: [Matrix-pro-vso.pdf \(sterkvo.nl\)](#)
- o LOB netwerk voor leerlingen die doorstromen naar het mbo: [LOB Netwerk - Sterk VO](#)
- o Voor informatie over de vijf loopbaancompetenties, over een loopbaangerichte leeromgeving, zie [www.expertisepuntlob.nl](#)
- o Voor tips, praktijkvoorbeelden en LOB-opdrachten: [151 online lessen LOB voortgezet speciaal onderwijs - LessonUp](#) en [www.expertisepuntlob.nl](#)
- o Voor informatie voor mbo-studenten met een extra ondersteuningsvraag: [www.mbotogankelijk.nl](#)
- o Andere handige websites: [www.kiesmbo.nl](#), [www.jobmbo.nl](#), [www.studeermeteenplan.nl/mbo](#), [www.fnozorgvoorkansen.nl](#)

Tot slot

Als laatste eindigen we met twee punten die wel worden genoemd binnen de rapporten, maar nog niet verder worden uitgewerkt.

Er wordt van een jongere verwacht dat deze de ondersteuningsbehoefte kenbaar maakt bij de opleiding, zie ook figuur 1 bij intake en aanmelding. In de praktijk blijkt echter dat dit niet altijd gebeurt. Het zou mogelijk interessant zijn om eens nader te onderzoeken wat de redenen hiervoor zijn bij de doelgroep zelf. Is dit een lastig onderwerp? Willen de aankomende studenten met een schone lei beginnen?

Verder wordt het veel gesproken over ondersteuningsbehoeftes, maar wordt nog niet geheel duidelijk wat precies met deze ondersteuningsbehoefte inhoudt; heeft een startende student behoefte aan een extra uitleg? begeleiding bij een huiswerkopdracht? begeleiding bij contact maken?

LITERATUURLIJST

- Abu Ghazaleh, N., Boendermaker, L., & Verheem, E. (2022). *Zij aan zij in de overstap: transfercoaching voor jongeren bij de overstap van PRO/VSO/VMBO/entreeonderwijs naar vervolgonderwijs of werk*. Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Jeugdzorg.*
- Bertram R., Blase. K., Fixsen, D. (2015) *Improving Programs and Outcomes: Implementation Frameworks and Organization Change*. Research on Social Work Practice.
- Baay, P. E. (2015). *How graduates make the school-to-work transition: A person-in-context approach* (Doctoral dissertation, Utrecht University).
- Balans & Nederlandse Vereniging voor Autisme (2018). *Studeren op het mbo met een beperking: zorgelijke ervaringen uit de praktijk*. *
- Boer, M., Van Dorsselaer, S., De Looze, M., De Roos, S., Brons, H., Van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., Ter Bogt, T., Vollebergh, W., & Stevens, G. (2022). *HBSC 2021: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Coppens, L., Schneijderberg, M. & van Kregten, C. (2021). *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Een praktisch handboek voor het basisonderwijs*. Amsterdam: SWP
- Coppens, K., Geertsma, A., Matthieu, M. (2018). *Loopbaanbegeleiding voor jongeren in een kwetsbare positie in de regio Zuidoost-Brabant*. CINOP. *
- Doppenberg, J., Zandbergen, M., & Wiersema, D. (2022). *Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van pro en vso naar mbo in Amsterdam*. Hogeschool van Amsterdam, Centre of Expertise Urban Education. *
- Eimers, T., Kennis, R., & Özdemir, M. (2013). *Aan het werk met passend beroepsonderwijs: Loopbanen van jongeren met een beperking in het mbo*. KBA Nijmegen. Geraadpleegd op 9 april 2024, van <https://edu.nl/3r3dr>

- Eimers, T. & Kenis, R. (2018). *Evaluatie passend onderwijs sectorrapport mbo*. Nijmegen: KBA Nijmegen. *
- Eimers, T., Leest, B., Aalbers, P., Hermanussen, J., Ferket, R., & Van Schoonhoven, R. (2019). *Evaluatie en monitoring wet vroegtijdige aanmelddatum en toelatingsrecht mbo. Tussenrapportage 2019 deel 1*. Nijmegen: KBA i.s.m. ECBO en Vrije Universiteit Amsterdam. *
- Eimers, T., Leest, B., Jenniskens, T., & Beurskens, K. (2020). *Studeren met psychische problemen in het mbo: Een verkennend onderzoek*. Nijmegen: KBA Nijmegen. *
- Eimers, T. & Raaijman, J. (2018) *De Transitieroute Jongeren met een ondersteuningsbehoefte van opleiding naar werk*. Nijmegen: KBA Nijmegen
- Fixen, D., Blase, K., Naom, S., Wallace, F. (2019). *Core Implementation Elements*. Research on Social Practice.
- FLOOR jongerencoaching (2020). *Floor jongerencoaching. Interventiebeschrijving*. MOVISIE. *
- Groeneveld, M.-J., Hermanussen, J., & Schipperheyn, R. (2015). *Jongeren uit vso en pro op weg naar een baan. Een onderzoek naar de Borissystematiek van SBB*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs. *
- Gubbels, J., Van der Put, C.E., & Assink, M. (2019). Risk factors for school absenteeism and dropout: a meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(9), 1637-1667 <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>
- Haandrikman, M., & Pietersen, H. (2017). *Een verbinding in het vso. Afstemming tussen de uitstroomprofielen Arbeidsmarkt en Vervolgonderwijs*. SLO. *
- Hagen, B. & Marx, T. (2009). *De werktoekomst van VSO Cluster 4-leerlingen*
Een studie naar de bijdrage van cluster 4-scholen aan de(werk)toekomst van hun leerlingen. Vilans.

- Hengst, D (2024). *Verbeterde overstap vso-mbo, voor vso cluster 4*, Hogeschool Utrecht *
- Ingrado. (2023). *Analyse 16- en 17-jarigen die zonder startkwalificatie stopen met de opleiding.* *
- Inspectie van het Onderwijs (2021). *De staat van het (voortgezet) speciaal onderwijs*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *
- Inspectie van het Onderwijs (2022). *Technisch rapport hoofdstuk (voortgezet) speciaal onderwijs: Staat van het onderwijs 2022*. Ministerie van Wetenschap. *
- Inspectie van het Onderwijs (2023). *De staat van het (voortgezet) speciaal onderwijs*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *
- Kennis, R., Eimers, T., Visser, B., Scheeren, L., Coenen, J., Bremer, B., van Drie, E., Cuppen, J., Lyten, E. (2023). *Monitor Passend onderwijs in het MBO, meting 2022*. KBA Nijmegen, ResearchNed, ECBO. *
- Kennispunt MBO Passend Onderwijs, Steunpunt Passend Onderwijs, MBO Raad;
Checklist negen ingrediënten voor een succesvolle overgang v(s)o-mbo. Kennispunt MBO Passend Onderwijs. *
- Koopman, P.N.J. & Ledoux, G. (2018). *Doorstroom naar het mbo en succes in het mbo van jongeren uit praktijkonderwijs, vmbo-b en vso*. Kohnstamm Instituut. *
- Korpershoek, H., Karssen, M., Spijkerboer, A., Petit, R., & Hermans, A. (2022) *Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur*. GION onderwijs/onderzoek & Kohnstamm Instituut. *
- Kuijpers, M. (2003). *Loopbaanontwikkeling. Onderzoek naar 'competenties'*. Tilburg University Press. *

- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2009). Leeromgeving voor loopbaanleren. Onderzoek naar relaties tussen de leeromgeving en loopbaancompetenties van vmbo en mbo leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 86(2), 93-109.
- Lierop, B. & Koning, M. (2011). *Transitiepraktijken vso. Een overzicht van de transitie-activiteiten vsn scholen voor vso*. Cross Over.
- Lukassen, K. (2019). *Handreiking voor docenten en onderwijsteams die onderwijs verzorgen aan jongeren en (jong)volwassenen in een kwetsbare positie (in entree). Een aanvulling op het kwalificatiedossier van de docent mbo*. MBO Raad.
- Nederlands Jeugd Instituut, zd. Na de middelbare-school: studie- en beroepskeuze. Geraadpleegd via [Jongere | De algemene ontwikkeling | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)
- Nederlands Jeugd Instituut, zd. Na de middelbare-school: studie- en beroepskeuze. Geraadpleegd via [Jongere | Na de middelbare school: studie- en beroepskeuze | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)
- NJi & ECBO (2021). *Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities*. Nederlands Jeugdinstituut*
- Offermans, E., & Asselman, M. (2024). *Traumasensitief onderwijsklimaat*. Onderwijskennis.nl (NRO). Geraadpleegd op 13-05-2024 van www.onderwijskennis.nl/node/5543.
- OCW (2022a). *Nationaal Programma Onderwijs: derde voortgangsrapportage*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- Paulusma, H. & Boendermaker, L. (2022). *Een vroeg begin is het halve werk. Aangrijpingspunten voor vroegtijdige begeleiding op school*. iHub en Hogeschool van Amsterdam.*
- Paulusma, H. & Kuiper, C. (2022). *Op zoek naar passend onderwijs. Schoolloopbanen van leerlingen in het speciaal onderwijs*. iHub.*

- Paulusma, H. & Kuiper, C., Hoogenbosch, A. & Boendermaker, L. *Transferbegeleiding. Onderzoek naar de schoolloopbanen van leerlingen in het voorgezet speciaal onderwijs.*
KeTJA-A
- Postma, D. & ten Burg, A. *Vechten voor een plek in de samenleving? Jongeren in een kwetsbare positie: cijfers en verhalen over de zoektocht naar een plek om te leren en/of werken.* FSP
- Pronk, S. (2021). *Een positief leef- en leerklimaat als op stap. Jongeren weer op de rails.* Pedagogiek in Praktijk (34).
- Putman, L. & Woittiez, I. (2020) *Meer meedoen. Inzicht in de onderwijs- en arbeidsmarkt-deelname van mensen met een licht verstandelijke beperking* Sociaal en Cultureel Planbureau. *
- Rijksoverheid (2023). *(Voortgezet) Speciaal onderwijs.*
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/speciaal-onderwijs>.
Geraadpleegd op 9-4-2024
- Regioplan. (2023). *De overstap van vso naar mbo: Hoe kan de overstap worden versoepeld?* Ingrado. *
- Roos, M., de & Bloem, M. (2014). *Uit het voortgezet speciaal onderwijs, en wat dan?* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. *
- Schuman, H., Oosting, N., & Ommeren, C, van (2012). *Verbetering aansluiting VSO-MBO.* Nieuw Meesterschap, jaargang 3, nr. 4, p. 30-34. *
- Slagter, R. & Enthoven, M. (2023). *Aanzetten tot Veerkracht. Bijdrage van de Entreeopleiding aan de veerkracht van studenten.* Hogeschool Inholland*
- Slagter, R. & Veldhuizen, B., van. (2022). "Ik dacht dat ik het niet kon." De bijdrage van de entreeopleiding aan de veerkracht van studenten. Hogeschool Inholland. *

Steunpunt Passend onderwijs, VO-raad, Po-raad (2020). *Bijdragen aan een succesvolle overgang van v(s)o naar mbo voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.* *

Werkplan Verbeterde Overstap van Cluster 4 naar het MBO (2023). *Verbeterde overstap vso-cluster- 4 leerlingen naar het mbo: Fout of Goud...*

Warps, J., Visser, de M., Lodewick, J., Termorshuizen, T. (2021). *Verkenning vervolgonderwijs. Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs.* Nijmegen ResearchNed. *

. *meegenomen in de methode zie ook tabel 2